

منشورات موسسه علامه مجدّد وحید بهبهانی (ره)

(۵)

صرّات الاحوال

جهان نما

جلد اول

تألیف

علامه آقا احمد بن محمد علی بهبهانی قدس سره

سرشناسه	: آقا احمد کرمانشاهی، ۱۱۹۱ - ۹۱۲۳۵ ق.
عنوان و نام پدیدآور	: مرآت الاحوال جهان‌نما / سفرنامه / تالیف آقا احمد بن محمدعلی بهبهانی (آل آقا)؛ تحقیق موسسه علامه محمد وحید بهبهانی؛
مشخصات نشر	: قم: علامه بهبهانی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۲ ج. در یک مجلد (۱۱۲۶ ص.)
شابک	: دوره ۲-۳۴-۹۱۵۰-۶۰۰-۹۷۸؛ ج ۱: ۹-۵-۹۱۵۰۳-۶۰۰-۹۷۸؛
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: کتابنامه: ص ۱۰۷۶ - ۱۰۸۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: سفرنامه‌ها.
موضوع	: مجتهدان و علما - سرگذشتنامه.
موضوع	: هند - سیر و سیاحت - قرن ۱۳ ق.
شماره افزوده	: موسسه تحقیقاتی علامه محمد وحید بهبهانی (ره).
رده‌بندی دیوئی	: ۹۱۵/۴۰۴۳۱۲:
رده‌بندی کنگره	: DS۴۱۲/۱۷ م ۴ ۱۳۸۹:
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۲۰۷۰۳۱۸:

- نام کتاب: مرآت الاحوال جهان‌نما / جلد اول
- مؤلف: آقا احمد بن محمدعلی بن علامه وحید بهبهانی رحمته الله علیه
- ناشر: علامه بهبهانی رحمته الله علیه
- نوبت چاپ: اول / پاییز ۱۳۹۸ ش - ۱۴۴۰ ق
- شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت دوره: ۹۰/۰۰۰ تومان
- شابک: (جلد اول) ۹-۵-۹۱۵۰۳-۶۰۰-۹۷۸ * (دوره) ۲-۳۴-۹۱۵۰-۶۰۰-۹۷۸

مرکز پخش:

قم: خیابان معلم، معلم ۱۴، پلاک ۸، انتشارات علامه بهبهانی رحمته الله علیه تلفکس: ۰۲۵-۳۷۷۴۳۹۱۹

allamehvahid@yahoo.com * www.Behbahaani.ir

* کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ می‌باشد *

الحمد لله رب العالمين

www.ketab.ir

راهنمای کتاب

- پیشگفتار ..... ۷ - ۳۶
- فهرست کتاب به قلم مؤلف ..... ۵ - ۵۶
- مطلب اول ..... ۵۷ - ۷۶
- مطلب دوم ..... ۷۷ - ۱۰۰
- مطلب سوم ..... ۱۰۱ - ۱۲۷
- مطلب چهارم ..... ۱۲۸ - ۱۷۹
- مطلب پنجم ..... ۱۸۰ - ۹۵۵
- مقصد اول ..... ۱۸۳ - ۲۵۴
- مقصد دوم ..... ۲۵۵ - ۶۵۷
- مقصد سوم ..... ۶۵۸ - ۹۵۵
- مقدمه ..... ۶۵۸ - ۹۷۶
- مقام اول ..... ۶۷۵ - ۷۲۳
- مقام دوم ..... ۷۲۴ - ۷۵۰
- مقام سوم ..... ۷۵۱ - ۸۸۴
- خاتمه ..... ۸۸۵ - ۹۵۴
- فهرست ها ..... ۹۵۵ - ۱۰۸۲

بسم الله الرحمن الرحيم وله الحمد

پیشگفتار :

پیشگفتار این کتاب را که بیشتر در قالب یک سفرنامه تنظیم شده با شعری زیبا منسوب به مولی امیر المؤمنین علیه السلام آغاز می‌نمائیم :

تَغَرَّبَ عَنِ الْأُوطَانِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ   وَ سَافَرَ فِي الْأَسْفَارِ خَمْسَ فَوَائِدِ
تَفَرَّجَ هِمِّهِ وَ اكْتَسَابَ مَحِيشَةٍ   وَعِلْمٌ وَ آدَابٌ وَ صَحْبَةُ مَاجِدِ^(۱)

برای رسیدن به بزرگیها باید از وطن دور شوی که فوائدی چند بر سفر مترتب است .

غم و اندوه را کاهش می‌دهد و امکان دستیابی به سرمایه زندگی و علم و آداب و همنشینی با بزرگان را فراهم می‌آورد .

نagفته پیداست که این سخن کوتاه تمامی آثار سفر را بیان می‌کند ، آن کس که تاجر است از سفر بهره مادی می‌برد ، و آن کس که طالب دانش و علم است در مصاحبت با عالمان و اندیشمندان از خرمی علومشان توشه می‌گیرد . علاوه که تماشای سرزمینها و اقوام و ملل و سرگذشت ایشان نه تنها به آگاهی از آداب و رسوم و ویژگیهای اخلاقی انسان می‌افزاید که بسی هم می‌تواند عبرت‌آموز و پندآموز باشد .

(۱) دیوان امیر المؤمنین : ۵۳ .

و از این روست که قرآن کریم نیز بیش از ده مورد به تعبیرات نزدیک به هم به گردش و سفر دعوت نموده و نتیجه این سیر و سیاحت را همان پند آموزی و عبرت از سرگذشت اقوام مختلف می داند .

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴾ (۱) .

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴾ (۲) .

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَئِنْ جَاءَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَبِّكَ لَتَكُونُنَّ أَنْفُكُم بِيَدِهِمْ لَمَّا هُمْ يَخْرَبُونَ ﴾ (۳) .

و در این آیات بخصوص آیه اخیر ، دو گروه مخاطب قرآن می باشند ، یکی آنانکه می توانند از اندیشه و نیروی خدادادی عقل استفاده کنند ، و دیگر کسانی که ظاهربین و دلبسته مشاهدات خود می باشند ، و این هردو را قرآن به سیر و گردش می خواند تا اولی در سایه عقل و اندیشه و دومی با بهره گیری از مشهودات و آنچه در طول سیر و سفر می بیند خط سعادت و توفیق خود را در زندگی دریافته و در آن راه گام بردارد و از قدم نهادن در مسیری که گذشتگان را به هلاکت و نابودی کشانید بر حذر باشد ، و اشتباه و خطای پیشینیان را تکرار نکند .

و خلاصه به بیان رسول خدا ﷺ : « سیر و سفر بهترین وسیله تشخیص و سنجش یک امت است » (۴) .

و در کلامی دیگر فرموده : « سافروا فانکم ان لم تغنموا الا افدتم عقلاً » (۵) .

(۱) سورة انعام ، آیه ۱۱ .

(۲) سورة نمل ، آیه ۶۹ .

(۳) سورة حج ، آیه ۴۶ .

(۴) مکارم الأخلاق : ۲۴۰ .

(۵) مکارم الأخلاق : ۲۴۰ .

اگر در سفر بهره مادی نباشد توانائی اندیشه را افزون می کند .

گو اینکه بشر به حکم غریزه و شعور انسانی مصلحت و ضرورت بسیاری از امور را درک می کند ولی قرآن و وحی الهی و همچنین پیامبران و ائمه طاهرتین علیهم السلام بنابر وظیفه ارشادی در کلماتی بسیار زیبا و گویا این ارتکاز را گشوده و با بیانات شیرین و پر حلاوت خود آنچه را که در مکنون خاطر و ضمیر آدمی نهفته است ابراز می دارند ، و از آن جمله است سیر و سفر و نیاز مادی و معنوی انسان به مسافرت ، و سخنانی که در متون اسلامی پیرامون آن به دست ما رسیده است .

چنانچه از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند :

في حكمة آل داود : « ان على العاقل ان لا يكون ظاعناً الا في ثلاث: تزود لمعاد ، او مرمة لمعاش ، او انفة في غير محرم » ^(۱) .

در نصایح آل داود چنین آمده که : انسان عاقل برای سه هدف به سفر می رود : یا بهره معنوی برگرفتن و کار آخرت را سامان دادن ، و یا امر معیشت و زندگی را ترمیم نمودن ، و یا جسم و روح را از لذت گشت و گذار در غیر حرام سیراب کردن .

می بینیم که هم بر نیاز انسان به سفر تأکید می کند و هم به سیر و سیاحت هدف و جهت می بخشد .

و در کلامی دیگر برای آنانکه جز با انگیزه های معنوی و الهی تصمیم نمی گیرند و اغراض مادی را کافی نمی دانند ، و اساساً تعبد را سرلوحه اهداف خود قرار داده اند می فرماید .

قال رسول الله صلی الله علیه و آله : « لو يعلم الناس برحمة الله للمسافر لأصبح الناس

علی ظهر سفر إن الله بالمسافر رحیم»^(۱).

اگر مردم از لطف و رحمت الهی نسبت به مسافر آگاه بودند شبانه بار سفر می‌بستند چه اینکه خداوند نسبت به مسافر لطف خاص دارد .
و در هر حال برای اینکه سخن از رسم مقدمه نگاری فراتر نرود به این بحث خاتمه می‌دهیم .

درباره کتاب

سفرنامه‌ای که در پیش روی دارید آغازی بس جالب توجه دارد چه اینکه مؤلف سفر پانزده ساله خود را به عنوان یک سیر و گردش علمی شروع می‌کند، و برای فراگیری و تحصیل علم و دانش الهی عتبات مقدسه می‌گردد، و آنچه را در مسیر راه از شهرها و بلاد و آثار و بناهای تاریخی و مذهبی دیده خاطر نشان می‌سازد، و آنگاه به شرح حال حوزه علمیه و پایگاه عظیم عالم تشیع (نجف اشرف) و رجال علمی و بزرگان شیعه که اکثراً بازمانان و شاگردان جدش «وحید بهبهانی» بودند می‌پردازد.

و مهم آنکه در طول این مدت حادثه شوم و خطرناک اولین یورش فرقه وهابیه به عراق را درک نموده، و به همراهی استاد خود مرحوم شیخ جعفر کاشف الغطاء و سایر علما و طلاب مسلحانه به دفاع از حریم نجف به مدت چهار ماه اهتمام نموده تا آن تهاجم به شکست منتهی می‌شود.

و در حملهٔ دوم که به دلیل تصادف با ایام کسالت و وفات پدر بزرگوارش مرحوم آقا محمد علی کرمانشاهی در نجف حضور نداشته و در کرمانشاه خدمت پدر بودند رساله‌ای در ردّ افکار مسموم و انحرافی و هابیت تألیف نموده که در خلال این سفرنامه آورده شده است، و اساساً این روش مؤلف است که هر کجا قدم نهاده با علما و نام‌آوران از هر فرقه‌ای به بحث و گفتگو نشسته و اجمال آن افکار و ارشادات خود را برشتهٔ تحریر کشیده است.

چه آنکه وی دانشمندی پر تلاش و مجتهدی توانمند است که در مهد علم و فقاہت تربیت یافته و گواه بر این مطلب شهادت اساتید و تألیفات بر جای مانده از ایشان می‌باشد، و همین است که این اثر (کتاب حاضر) را از سایر کتابهای مشابه ممتاز می‌نماید.

وی که با اندوخته‌ای از علم و فقاہت بار سفر به شبه قارهٔ هند را می‌بندد و در مسیر راه بخش وسیعی از شهرها و مناطق ایران را می‌بیند با استفاده از همان سرمایه و تیزبینی و فراست به شرح حال مردمان و اوضاع و احوال روحانیت شیعه در ایران پرداخته و نقد و تعریف جالب و جامعی در این باب عرضه می‌نماید.

از نامی که برای این کتابش (مرآة الأحوال جهان نما) برگزیده و فصل نهائی که بر آن افزوده چنین به دست می‌آید که وی را میل و رغبت به ادامهٔ سفر و گشت و گذار به سایر نقاط عالم بوده است که مشکلات زمان و کوتاهی عمر؛ وی را مجال نمی‌دهد.

مرحوم آقا احمد در این اثر همانطوریکه از مثل او انتظار می‌رود با تیزبینی و دقت مشاهدات خود را یادآور شده و توصیف نموده است و شاید بتوان گفت که: کمتر چیزی از چشم تیزبین ایشان پنهان مانده است.

وقتی از طبیعت هر منطقه سخن می‌گویند اقسام گل و گیاه ، و اشجار و درختان ، و میوه‌های فصلی ، و حیوانات عجیب الخلقه و معمولی ، تا وضعیت آب و هوا ورود و دریا و بیشه و جنگل آن ناحیه را وصف می‌نمایند .
زیبا آنکه در همین مقام از ذکر موعظه در نقل عجائب خلقت دریغ نمی‌ورزد .

و آنکه که به شرح حال اجتماع و اخلاق و آداب و سنن هر قوم می‌پردازد از ساده‌ترین سنت اجتماعی اغماض نمی‌کند .

به خصوص هند که به تنهایی دنیائی است از آراء و عقائد و مذاهب و بالطبع رسوم و آداب مختلف ، همه را با نکته سنجی و بصیرت ویژه خود دریافت کرد ، و در موقع لزوم به نقد و وعظ می‌پردازد .

و از آنجا که وی عالم و مروج مذاهب شیع است و خود را در قبال همه انسانها خاصه مسلمین و شیعیان مسئول می‌داند ، خرافات و خلفاهای متداول در بین شیعیان را مطرح کرده و از چگونگی مبارزه خود با آنها ؛ و ایفای وظیفه ارشاد و هدایت مردم شرح مبسوطی ذکر می‌نماید ، چون دارای مقام علمی و از طرفی هم نواده مرجع معاصر جهان تشیع مرحوم وحید بهبهانی رحمته الله علیه بوده نیز بسیار مفید و مؤثر واقع شده است .

از همه اینها که بگذریم بگاه سخن از سیاست و حکومت با دقت و وسواس وضع گذشته و حال اوضاع هر منطقه را شرح می‌دهد و سپس چون دوران قامت وی در هند همزمان با روزگار حکومت کمپانی هند شرقی ، و به عبارت بهتر سلطه استعمار انگلیس است ابتداء به بررسی تاریخ انگلیس و خصائص اخلاقی آن ملت و شیوه حکمرانی و مملکت‌داری آنان پرداخته و از سلوک و رفتار ایشان با

طبقات مختلف مردم آنچه را دیده و ظاهر بوده است بیان نموده ، و سپس با تیزهوشی و ذکاوت اساس و مبنای حکومت استعمارگر انگلیس را که همان تزویر و حيله‌گری است بخوبی دریافته و بدان تصریح می‌نماید^(۱) .

و در مواردی هم به نقد روشها و مبنای حکومت ایشان پرداخته است^(۲) .
و در پایان کتاب ؛ فصلی به عنوان (نصایح) گشوده است و در آن هرچه را که شایسته زعامت و ریاست و زمامداری مردم است مستوفی بیان کرده و از موجبات و عوامل سقوط حکومتها تحذیر نموده است .

ناگفته نماند که در آغاز کتاب و قبل از ورود در فصول سفرنامه بخشی را به شرح حال پدران ، و نیاکان خود از مجلسی اول و دوم ، ملا محمد صالح مازندرانی ، وحید بهبهانی ، آقا محمد علی کرمانشاهی و برادران خود و غیرهم رحمهم الله اختصاص داده ، و از آنها که گفته‌اند « اهل البيت ادری بما فی البيت » این بخش نیز می‌تواند از نظر تاریخی مستند و مأخذ صحیح تمامی کسانی باشد که علاقمند به تحقیق و تفحص در تاریخ رجال‌اند .

---

(۱) « القصه : امور سلطنت با زیاده از چهارصد نفر است ، و تا بر امری از کُل و جزئی تمام متفق نشوند در مملکت جاری نشود و آنچه قرارداد شود در کتب ضبط کنند و در میان رعیت منتشر سازند ، و آن کتب را آئین نامند ، و فی الحقیقه اگر چه آئین ایشان در ظاهر مانند مار خالی از صفائی نیست ، و لکن چون تصوّر کنی بجز خدعه و مکر چیز دیگر در آن نیست ، و تمام ناشی از آن است که عجله در مزاج ایشان نیست ، آنچه را که سایر فرق در روزی کنند ایشان در سالها به انجام رسانند » .

کتاب حاضر : ۲ / ۷۸۱

(۲) « و حق آن است که در امور مملکت‌داری آنچه از اتفاق می‌شود از چیز دیگر نمی‌شود ، و فرقه انگریز اگر چه به ظاهر در دین حضرت عیسی علیه السلام‌اند ، و لکن به جز آنکه در کلیساها ناقوس زنند و هفته‌ای یکبار در روز یکشنبه بعضی از عوام الناس و تهیدستان به معابد روند ، چیزی دیگر از احکام در میان ایشان مشهود نیست ... » .

کتاب حاضر : ۲ / ۷۸۴ - ۷۸۵

شرح حال مؤلف

آقا احمد بن محمد علی بن محمد باقر وحید بهبهانی رحمته الله در محرم سال ۱۱۹۱ در کرمانشاه متولد شده و تا ۲۰ سالگی از محضر پدر بزرگوارش آقا محمد علی کرمانشاهی و برادر مهترش آقا محمد جعفر کسب فیض و تحصیل دانش کرده و سپس به قصد ادامه تحصیل به نجف اشرف عزیمت فرموده و نزدیک به ۱۰ سال در نجف و قم از محضر مرحوم شیخ جعفر کاشف الغطاء و میرزای قمی رحمهما الله استفاده کرده و بالاخره طبع بلند علم جویش او را به مشهد مقدس کشانده و پس از زیارت بارگاه حضرت ثامن الائمه علیه السلام و کسب اجازه از تربت پاک آن امام معصوم به هندوستان می رود^(۱).

در سال ۱۲۲۵ به کشور بازگشته و بار دیگر به عتبات مقدمه سفر می کند و به مطالعات دیگری می پردازد که به موقع از آنها نام برده خواهد شد.

او را عالمی تیزهوش و موشکاف و دانشمندی ژرف نگر و پرتلاش می شناسند که نسبت به اعلائی دین و مذهب ساعی و از انجام وظیفه ارشاد و تبلیغ رویگردان نبوده است، و ما در این خصوص قلم را در اختیار صاحب نظران می گذاریم شاید بهتر انجام وظیفه کرده باشیم.

مرحوم آقا بزرگ تهرانی او را چنین معرفی می کند:

« المترجم احد حسنات عصره و فضلاء زمانه ... »^(۲).

(۱) کتاب حاضر: ۱ / ۱۸۶.

(۲) کرام البرره: ۱ / ۱۰۰.

او یکی از بهترین‌های آفرینش و از عالمان عصر خود بوده .
صاحب اعیان الشیعه در شرح حال ایشان اجازه‌ای از سید محمد مجاهد
صاحب مناهل نقل می‌کند که دلالتی روشن بر شهادت و اذعان وی به مقام علمی
و فقهی و اجتهاد ایشان دارد .
متن اجازه چنین است :

أما بعد فإن ابن خالئ صانه الله تعالى من شر الأيام
والليالي وهو الأعلـم الأفضـل الأكمل الذی بلغ فی تحقیق
غایته و فی التدقیق نهائیه الأ مجد الأرشـد المدعـو بـ (آقا
احمد) الجامع لجميع الكمالات الحسنة والصفات
المستحسنة من العلوم العقلية والنقلية والفقه والأصول
والحدیث والتقوی والورع وترویج الدین والانقیاد الی
المعصومین علیهم السلام قد امرنی بمطالعة شطر من
تصانیفه الشریفة و جملة من تألیفه الجمیلة فبادرت الیه
امثالاً للأمر الشریف فوجدت ذلک فی غایة الحسن
والجودة لا شتماله علی تحقیقات فائقة وتدقیقات جیـدة
بعبارات موجزة عذبة فتحققـت انه من اهل الاجتهاد
والملکة والاستعداد وفـد استجـازنی مع اننی لست من
اهلها ولا ممن یحوم حولها فاجزت له وفقه الله تعالى
بمقرراتی ومسموعاتى ومؤلفاتى من الاصول والفقه
والحدیث و غیر ذلک (انتهی) (۱) .

این اجازه بر خلاف آنچه یکی از نویسندگان معاصر استفاده کرده دریای
اعتراف به نبوغ واعلمیت و واجدیت ملکه اجتهاد و استنباط است .
و بر اهل فن پوشیده نیست که اگر کسی این ملکه را تحصیل کرد تقلید بر او

حرام و صلاحیت و شایستگی مقام افتاء را به دست می آورد .

و اینکه اگر کسی احاطه بر آراء و انظار فقهاء را نداشته باشد مجتهد است یا نه ؟ پاسخش باز بر اهل اطلاع مخفی نیست زیرا در هر رشته ای از علم و دانش صاحب نظر به کسی می گویند که توانائی رفع اشکالات و شبهات را از نظر و رأی منتخب خود داشته باشد و قدرت نقد و ردّ و مقابله با نظر مخالف را تحصیل کرده باشد ، در غیر این صورت اطلاق کلمه صاحب نظر و مجتهد صحیح نخواهد بود ، مضافاً که بدیهی است ممارست در یک رشته از دانش و پرکاری و زحمت و اطلاع بر آراء و نظرات موافق و مخالف ؛ عالم و دانشمند در آن فن را از یک پختگی و صلاحیتی برخوردار می سازد که قهراً دیگران را در قبال احاطه علمیتش به خضوع و ادار می نماید .

و این از افتخارات فقه شیعه است که با حوصله تمام ، آراء و انظار همه مذاهب را آنچنان مورد نقد و تحقیق قرار داده بطوریکه شاگردانی که در این مکتب دقیق فقهی تربیت می شوند فقیه و ملای هیچ مذهب را یارای مقابله و رویارویی با ایشان نیست .

البته آنچه مرقوم آمد مورد تصدیق تمامی اهل فن و دانش فقه شیعه است و هرگز این مغالطه که در زمان شیخ طوسی و سید مرتضی چنین نموده است پذیرفته نیست ، زیرا اجتهاد که در اصطلاح ما همان تلاش و جهد برای دستیابی به اقوال ائمه طاهرين علیهم السلام است هرچه به سرچشمه و عصر معصوم نزدیکتر باشد طبعاً زحمت کمتر و راه کوتاهتری دارد ، به خلاف عصر ما که بُعد مسافت و دوری راه و القاء خلافها و شبهات سعی و کوشش فراوانتر و تلاش و تحقیق بیشتری را می طلبد .

بنابر این جهت رسیدن و نیل به این مقام و تحصیل ملکهٔ اجتهاد بر خلاف سایر علوم نظری علاوه بر تأییدات الهی نیازمند به صرف وقت بسیار و عمری با برکت می‌باشد.

ناگفته نماند که بحث در این موضوع محتاج به توضیح و تفصیل بیشتری است که انشاء الله در مقدمه کتب فقهی و اصولی راجع به آن گفتگو خواهد شد. برگردیم به اصل مطلب، دائرة المعارف بزرگ اسلامی دربارهٔ مؤلف می‌نویسد:

آقا احمد بن محمد علی بهبهانی کرمانشاهی فقیه اصولی، ریاضی‌دان، فیلسوف، معارف، شاعر و از عالمان بنام آل آقا...^(۱).

ریحانة الأدب: آقا احمد سر آقا محمد علی نیز از اکابر علمای وقت...^(۲).
 واز آنجا که فوائد الرضویة و دیگران عمدهٔ مطالب خود را دربارهٔ ایشان از همین کتاب (مرآة الأحوال جهان‌نما) گرفته‌اند لذا برای اطلاع بیشتر از احوالات ایشان به صفحات « ۱۸۵ - ۸۸۳ » کتاب حاضر مراجعه فرمائید.

مترجم به نقل اعیان الشیعه، ریحانة الأدب والکنی والألقاب در تاریخ ۱۲۴۳، و به نقل مصفی المقال در تاریخ ۱۲۳۵ - که مطابق است با (وفاک یا رضوانها احمد) - چشم از جهان فرو می‌بندد و در کرمانشاه در حمار مرقد والد بزرگوارش مرحوم آقا محمد علی کرمانشاهی بخاک سپرده می‌شود، و جهان علم و فضیلت و تشیع را در فقد عالمی روشن بین و دلسوز - که در طول حیات کوتاه و پرثمرش متجاوز از سی تألیف از خود بیادگار نهاده - داغدار می‌سازد.

(۱) دائرة المعارف اسلامی: ۱ / ۵۴۰.

(۲) ریحانة الأدب: ۳ / ۳۹۹.

تألیفات آقا احمد

- (١) عقد الجواهر الحسان .
- (٢) رساله در جواب مسائل مرشد آباد .
- (٣) رساله در بیان فضیلت علم امام عصر (عج) .
- (٤) رساله فیضیه در جواب مسائل علماء فیض آباد .
- (٥) رساله در ولادت و وفات ائمه علیهم السلام .
- (٦) رساله صلاة و صوم .
- (٧) تنبيه الغافلین .
- (٨) كشف الريب والمین عن حکم صلاة الجمعة والعیدین .
- (٩) كشف الشبهة عن حکم المتعة .
- (١٠) مناهج الأحكام في القضاء والشهادات .
- (١١) قوت لا یموت .
- (١٢) شرح مختصر النافع .
- (١٣) شرح بر خلاصة الحساب .
- (١٤) شرح کتاب مختصر النافع .
- (١٥) تحفة المحبّین .
- (١٦) محمودیة فی شرح الصمدیة .
- (١٧) الدرر الغرویة فی الاحکام الالهیة .

- (۱۸) ربیع الازهار .
- (۱۹) مخزن القوت فی شرح قوت لا یموت .
- (۲۰) تحفة الإخوان .
- (۲۱) تاریخ نیک و بد ایام .
- (۲۲) جدول در شکوک صلاة .
- (۲۳) غزوة امیر المؤمنین علیاً .
- (۲۴) تفسیر قرآن مجید .
- (۲۵) مرآة الأحوال جهان نما .
- (۲۶) تعلیقه علی تفسیر البیضاوی .
- (۲۷) حاشیه بر انوار التنزیل .
- (۲۸) مناهج الفقه .
- (۲۹) رساله سؤال و جواب .
- (۳۰) نور الأنوار در شرح بسمله .
- (۳۱) کتابی در مناقب ائمة اطهار علیهم السلام .
- (۳۲) رساله در ردّ حرمت متعه .
- (۳۳) تاریخ المعصومین .

کتاب حاضر

یکی از تألیفات ارزشمند آقا احمد کتاب حاضر است که یکبار بسال ۱۳۷۰

شمسی بخشی از آن متأسفانه به صورت ناقص و تحریف شده منتشر گردید و از آنجا که اعتقاد ما بر این است آثار گذشتگان آنگونه که هست و باقی مانده بدون هیچ کم و کاست و با رعایت امانت، و بدور از اعمال سلیقه و اغراض شخصی تحقیق و چاپ، و در اختیار دانش دوستان و اندیشمندان قرار بگیرد، لذا بر آن شدیم تا با تحصیل نسخه‌های متعدد و سعی وافر در مقابله و تحقیق آن، کتاب (مرآة الأحوال جهان‌نما) را طبع نموده و در اختیار همگان قرار دهیم.

برای چاپ این کتاب از نسخه‌های ذیل در مقابله و تصحیح استفاده شده است.

۱- نسخه (الف) به شماره ۲۸۴۵، کتابخانه ملی تهران.

۲- نسخه (ب) به شماره ۱۴۶۶، کتابخانه ملی تهران.

۳- نسخه (ج) به شماره ۵۷۱۶، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.

۴- نسخه (د) [که اصل آن در کتابخانه استاد سعید نفیسی است و به صورت میکرو فیلم] به شماره ۲۸۸۶، در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگهداری می‌شود.

در صفحات بعد کلیشه هر یک را ملاحظه می‌فرمائید.

در پایان ضروری است زحمات حضرات حجج الاسلام آقایان شیخ عبدالله محمدی مازندرانی و سید حسن میرحسینی را در امر تحقیق ارج نهاده و برای همگان از درگاه حضرت باری جلّ و علا توفیق روزافزون مسئلت نمایم.

ذکر این نکته نیز لازم است که مؤسسه علامه مجدّد وحید بهبهانی رحمه الله بر آن است که تمامی آثار علماء این بیت را بر طبق احصاء و فحوص محققین این مؤسسه که متجاوز از ۳۰۰ اثر است به تدریج تحقیق و در اختیار علماء

ودانشمندان قرار دهد ، بدین منظور تلاش بی‌وفقه‌ای را در تدارک نسخه‌های خطی مربوطه و تحقیق آنها آغاز کرده و یکبار دیگر تقاضا دارد چنانچه کسی یا مؤسسه‌ای در مقام تحقیق و یا نشر یکی از آثار ایشان می‌باشد ، قبلاً با مؤسسه هماهنگ نموده تا از دوباره‌کاری و تکرار جلوگیری شود و در صورت لزوم از منابع و کتب خطی که در اختیار این مؤسسه است استفاده نمایند .

در خاتمه از همه صاحب‌نظران و اندیشمندان ضمن دعوت به همکاری؛ تقاضا نمودیم از اوساد و راهنمائی به هنگام برخورد با خطا و لغزش دریغ نفرمایند .

والسلام علی عباد الله الصالحین

۲ ذیحجه الحرام ۱۴۱۴

۱۳ اردیبهشت ۱۳۷۳

مؤسسه علامه مجدّد و حید بهبهانی رحمۃ الله علیه

صرّات الاحوال

دهان نما

جلد اول

تألیف

علامه آقا احمد بن محمد علی بهبهانی قدس سره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلاة على رسوله وآله . فبعد چون مجلد اول کتاب مرآت
الأحوال جهان نما از قلم وقایع نگار این بنده دل افکار به سمت ^(۱) ظهور رسید
و در آن به نوعی که عادت مؤلفین است در ابتدای هر فصلی عنوانی ننوشته،
بلکه زنجیره کلام را به یکدیگر متصل کرده، در هر موضعی که مطلب تازه‌ای
بیان نموده لفظ فصل نوشته بود لهذا این چند کلمه به عنوان فهرست به جهت
سهولت اطلاع بر مطالب مندرجه در آن نگارش می شود . ومن الله التوفيق .
بدانکه ! این مجلد مشتمل است بر پنج مطلب و خاتمه .

مطلب اول

در ذکر مجملی از احوال و عدد اولاد و احفاد امجاد ^(۲) عالم فاضل
مقدس متقی مرحوم مولانا محمد تقی مجلسی - علیه الرحمه - است ؛ و در آن

---

(۱) سمت : هیئت . (فرهنگ معین)

(۲) احفاد و امجاد : نوادگان بزرگوار . (فرهنگ معین)

پنج^(۱) فصل است :

فصل اول :

ذکر احوال و تصانیف و عدد اولاد و تاریخ وفات و مدفن آن مرحوم است .

فصل دوم :

ذکر فاضل مقدّس عالم ، ملا عزیز الله فرزند اکبر آن مرحوم و عدد اولاد و احفاد اوست ، مثل : میرزا کاظم و میرزا محمد تقی الماسی ، و میرزا حیدر علی و غیرهم ... و اولاد ایشان ، و ذکر الماسی است که در موضع دو انگشت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در نجف اشرف منصوب است .

فصل سیم :

ذکر زبدة المحققین مولانا عبدالله فرزند اوسط آن مرحوم و عدد اولاد و احفاد او است ، مثل ملا محمد نصیر و ملا زین العابدین و ملا محمد تقی و اولاد ایشان .

فصل چهارم :

ذکر اولاد و احفاد علامه و حید ملا محمد علی استرآبادی از بطن صبیّه

مرضیه آخوند ملا محمد تقی^(۱) علیه الرحمه است ، مثل : ملا محمد شفیع وملا کمال الدین حسین واولاد ایشان .

فصل پنجم :

ذکر فاضل ربّانی ملا میرزای شیروانی ، واولاد واحفاد اوست ، مثل : ملا حیدر علی نحفی وغیره ، واحوال حاجی ابو القاسم حمله دار ، ووالده حاجی جعفر عموی میرزا غلام حسین خان ، وزوجه آقا میرزای کفن نویس ، ومیرزا صالح ساکن بندر هودلی در بنگاله وامثال آنها ، ونسبت داشتن شیخ محمد علی حزین به سلسله آخوند مرحوم .

مطلب دوم

در ذکر احوال واولاد واحفاد امجاد غوّاص بحر الانوار آخوند ملا محمد باقر مجلسی فرزند کوچک مرحوم ملا محمد تقی - سابق الالقاب - است ودر آن چهار فصل است :

فصل اوّل :

مجملی از احوال آن جناب ، وعدد تصانیف ومقدار ابیات آنها ، وعدد

---

(۱) مجلسی اوّل .

۸.....مرآت الأحوال جهان نما

اولاد واحفاد امجاد اوست بر سبیل اجمال ، و اشاره به کشته شدن معصومعلی شاه ، سر حلقه اهل ضلال صوفیه ، در عصر پادشاه جم جاه فتحعلی شاه قاجار ، نصره الله الملک المختار ، به حکم والد ماجد این فقیر .

فصل دویم :

عدد اولاد آن مرحوم است از بطن همشیره فاضل سید مقدّس ، میرزا علاء الدین محمد گلستانه ، شارح نهج البلاغه ، و بیان احوال فاضل بی نظیر جناب میر محمد حسین ، امام جمعه اصفهان دام فضله ، و والد غفران مآب آن جناب و باقی این سلسله علیه

فصل سیم :

ذکر اولاد آن مرحوم از بطن همشیره ابوتراب خان نهاوندی است .

فصل چهارم :

ذکر اولاد آن مرحوم از بطن جاریه است .

مطلب سیم

بیان مجملی از احوال فاضل کامل و عالم عامل ، مولانا محمد صالح مازندرانی ، شارح اصول کافی و ذکر اولاد واحفاد امجاد اوست از بطن صبیّه

مرضیه مرحوم ملا محمد تقی مجلسی سابق الذکر و در آن هشت فصل است :

فصل اول :

ذکر احوال آن جناب و کیفیت مواسلت فیما بین او و آخوند مرحوم،
و اشاره به احوال مقدسه فاضله ، آمنه بیگم و عدد اولاد امجادش .

فصل دوم :

ذکر فاضل متبصر آقا هادی ، مترجم قرآن شریف ، خلف آن مرحوم
و اولاد او .

فصل سیم :

ذکر فاضل کامل آقا نور الدین محمد ، خلف دیگر آن مرحوم و بیان
نسبت جد امجد فقیر ، عمده المجتهدین آقا محمد باقر اصفهانی مشهور به
بهبهانی قدس سره ، و فاضل عامل میرزا عبد الرزاق ، قاضی شرعیات نجف آباد
اصفهان به مرحوم آقا نور الدین محمد مزبور - علیه الرحمه - و ذکر اولاد
فاضل کامل آخوند ملا اکمل - علیه الرحمه - است بر سبیل اجمال .

فصل چهارم :

ذکر عالم ادیب ملا سعیدا ، متخلص به اشرف ، خلف دیگر آن مرحوم
و آمدن او به هندوستان ، و تعلیم دادن زیب النسا بیگم صبیّه عالمگیر را ،

واولاد او .

فصل پنجم :

ذکر فاضل مقدس آقا حسنعلی ، خلف دیگر آن مرحوم واولاد او .

فصل ششم :

ذکر آقا عبد الباقي ، خلف دیگر آن مرحوم واولاد او ، و ذکر احوال مرحومان حاجی محمد علی و حاجی اسماعیل و وصلت ایشان با طایفه مهابت جنگ صوبه دار^(۱) بنگاله واولاد آنها ، و اشاره به اولاد نواب مظفر جنگ ، و دلار جنگ ، و ذکر حاجی محمد جعفر ، و احوال میرزا غلامحسین خان و برادر و همسرهای وی با اولاد ایشان است .

فصل هفتم :

ذکر اولاد سید فاضل کامل ، میر ابوالمعالی از بطن صبیّه مرضیه آن مرحوم و احوال سادات کازرون ، و بیان نسبت عمده المجتهدین میر سید علی طباطبائی دام ظلّه و سید عبدالله کازرونی به آخوندین مرحومین .

فصل هشتم :

ذکر فاضلین کاملین ، آخوند ملا محمد رفیع جیلانی و برادرش ملا

محمد شفیع و خلف آن دو مرحوم از بطن دو صبیّه مرحوم میر ابو المعالی بزرگ ، اعنی مرحوم مغفور نواب میرزا محمد علی و حلیله جلیله او و اولاد واحفاد امجاد ایشان ، چون جناب مستطاب نواب میرزا محمد جعفر یزدی ، و ذکر میرزا محمد داود شیخ الاسلام آن بلده و سلسله ایشان است .

مطلب چهارم

ذکر مجملی از احوال و اولاد استاد المتأخرین جدّ امجد این فقیر آقا محمد باقر اصفهانی مشهور به بهمانی سابق الذکر - قدس سرّه - و اولاد آقا محمد علی و آقا محمد حسین و آقا حسن رضا إخوه آن جناب و اختین مکرمّتين^(۱) ایشان ، و در آن چهارده فصل است .

فصل اوّل :

ذکر مجملی از احوال و بیان تصانیف و عدد اولاد و تاریخ فوت جناب آقا محمد باقر معظم الیه است .

فصل دویم :

ذکر احوال قدوة المجتهدین مرحوم آقا محمد علی فرزند ارشد اکبر آن

---

(۱) اختین مکرمّتين : دو خواهر گرامی .

جناب -والد این فقیر - و تشریف بردن ایشان به ایران ، و احوال مرحوم حاجی محمد رحیم بیگ و اولاد او ، و ذکر بعضی از وقایع دارالمرز رشت و دار المؤمنین قم ، و سبب ملاقات آن جناب با علیمرادخان زند ، و وقایع مجملۀ جزئیۀ دیگر که تا اواخر عمر رویداد شد ، و ذکر کشته شدن عالیجاه الله قلی خان زنگنه ، و ایّام حکومت مرحوم عالیجاه حاجی علیخان زنگنه و فوت او ، و عزل شدن عالیجاه مصطفی قلی خان از حکومت و آمدن حکّام قاجاریه به کرمانشاهان ، و تاریخ وفات آن مرحوم ، و عدد اولاد و ذکر بعضی از تصانیف آن جناب ، و شرح وصیت کردنش بر ابقای ثلث منافع حَمّام واقع در اراضی ملکیت کرمانشاهان و رسانیدن آن به فقرای سادات و عوام .

فصل سیّم :

ذکر احوال نقاوة المجتهدین ، اقامحمد جعفر فرزند اکبر ارشد آن مرحوم و اولاد و تصانیف او .

فصل چهارم :

ذکر عالی جناب نورچشمی آقامحمد اسماعیل فرزند دیگر آن مرحوم و اولاد او ، و ذکر آخوند ملا شریف کرمانشاهانی و احوال نورچشمی آقا محمود فرزند دیگر آن مرحوم ، و عدد اولاد این فقیر تا اوان تألیف این رسالہ .

فصل پنجم :

احوال همشیرۀ کبری و اولاد او ، و ذکر همشیرۀ صغری و فوت

نورچشمی محمد و احوال دو همشیره او .

فصل ششم :

احوال عالیجناب مجتهد الزّمانی آقا عبد الحسین عمّ نامدار والاتبّار
این فقیر و اولاد و تصانیف او ، و اشاره به کیفیّت امر نماز جماعت در ملک هند .

فصل هفتم :

ذکر احوال عالیجناب مجتهد الزّمانی جناب میر سیّد علی طباطبائی
و اولاد او از بطن عمّه این فقیر و دیگران و تصانیف او ، و شرح احوال باغات
و خانه‌هایی که آن جناب حسب الوصیّه بعضی از اهالی هند در عتبات خریده
[و] وقف نموده است .

فصل هشتم :

ذکر سلالة المجتهدین آقا سیّد محمد بن آقا سید علی سابق الذکر و اولاد
و تصانیف او .

فصل نهم :

ذکر عالیجناب آقا سید مهدی ، خلف کوچک جناب سید سابق الذکر
و احوال صبیّه آن جناب که از بطن عمّه مکرمه است .

فصل دهم :

ذکر اولاد همشیره معظّمه سیّد سابق الالقاب از نسل مرحوم آقا سیّد
عبدالله عطار.

فصل یازدهم :

ذکر اولاد مرحوم آقا محمد علی عمّ والد این فقیر است ، مثل : حاجی
رضا کفن نویس و غیره ، و ذکر آخوند ملا محمد که در این اوقات در بهبهان
است .

فصل دوازدهم :

ذکر احوال عالیجناب عمده المحققین حاجی محمد حسین کازرونی عمّ
دیگر والد این فقیر و اولاد او ، اعنی عالیجناب میرزا هادی و همشیره های او
است .

فصل سیزدهم :

احوال مرحوم آقا حسن رضا ، عمّ دگر والد این فقیر ، و ذکر مرحوم آقا
محمد ابراهیم و ملا محمد که در بهبهان است ، و اشاره به اولاد و بعضی دیگر از
برادران جدّ امجد این فقیر است ، مثل : حاجی شفیع ضرابی و آقا حسن صرّاف
و غیرهما .

فصل چہار دہم :

ذکر دو ہم شیرۂ معظمتین جدّ مرحوم ، اعنی والدہ جناب میر سیّد علی
سابق الالقاب و مرحوم میر سیّد علی مشہور بہ « بزرگ » و اولاد او .

مطلب پنجم

ذکر احوال سرایا الحلال مسوّد این^(۱) اوراق و اہالی و ممالک
ہندوستان و شرح احوال ممالک فرنگ است و در آن سہ مقصد است :

---

(۱) نویسنده .

مقصد اوّل

ذکر شریفه‌ای^(۱) از احوال فقیر از بدو ولادت تا ورود به جزیره ممبئی از جزایر هند و آن مشتمل بر نوزده فصل است.

فصل اوّل

ذکر مجملی از احوال از بدو ولادت تا سنّه یک هزار و دو صد و ده [۱۲۱۰] هجری و احوال بلده کرمانشاهان.

فصل دویم :

ذکر بعضی از علماء و امراء و اعیان آن بلده.

فصل سیّم :

ذکر مهاجرت از آن بلده به سمت عتبات عالیات به اتفاق بندگان خوی و الاتبار با جمعی از اخیار، و ذکر چشمه آب گرم و شهر ذهاب.

---

(۱) شریفه‌ای : قلیلی ، مقدار کمی .

فصل چهارم :

ذکر شهر بغداد وقبر قنبر غلام حضرت امیر علیه السلام وشیخ کلینی ،
و شیخ عبد القادر و ابو حنیفه و معروف کرخی ، و جنید بغدادی و امثال آنها ،
و مسجد برائا .

فصل پنجم :

ذکر بلدة طيبة کا ظمین علیهما السلام و ذکر مجتهد العصر جناب سیّد
محسن بغدادی و سید عبد الله بن شبر ، و قبر شیخ مفید و ابن قولویه و دو
امامزاده ، و ابا یوسف ساگرد ابو حنیفه ، و محلّ قبر سید مرتضی و سید رضی ،
و تذهیب قبّه مبارکه امام موسی و امام محمد تقی علیهما السلام ، و تعمیر صحن
مقدس آن دو بزرگوار .

فصل ششم :

ذکر قصبه حلّه و قبر محقق صاحب شرایع و جمعی دیگر از علماء ،
و مدفن علامه و ملاّ احمد اردبیلی و فخر المحققین ، و مسجد شمس ، و احوال
قبر ذی الکفل که میان نجف اشرف و حلّه است .

فصل هفتم :

ورود نجف اشرف و تاریخ تذهیب قبّه مبارکه و ساخته شدن ضریح

نقره، و تاریخ نکاح صبیّه خاله محترمه، و رفتن بندگان اخوی به مکه معظمه با میرزا احمد شیخ الاسلام و جمعی دیگر از اعلام، و ذکر تحصیل علوم در خدمت جناب ملا اسماعیل یزدی و جناب سیّد المجتهدین جناب سید محمد مهدی طباطبائی، و ذکر مساجدی که در کوفه است، و قبر یونس و هود و صالح علیهم السلام، و تاریخ وفات جناب سید سابق الالقاب و تصانیف و اولاد او، و محل دفن پادشاه غفران پناه آقا محمدخان قاجار و تاریخ کشته شدن او، و معاودت فقیر به کرمانشاهان و مراجعت از آن و تحصیل افادات جناب شیخ المجتهدین شیخ محمد جعفر نجفی، و ذکر اسامی بعضی از هم سبقان^(۱)، و ذکر بعضی از فضلاء آن بلده طیبّه و ملا محمود کلیددار و مشرف شدن اخوی و الاتبار با عیال به عتبات و فوت حلیله جلیله اش والدّه نور چشمی آقا محمد صادق^(۲) و فوت مرحوم معفور فاضل ربّانی میرزا مهدی شهرستانی، و معاودت فقیر به کرمانشاهان دفعه ثانیّه، و فوت مرحوم والد ماجد، و ذکر قتل و غارتی که در کربلای معلّی از ستم طایفه وهابی شد و شرح مذهب ایشان، و نقل رساله ای که در کفر اهل اسلام نوشته اند بجهت جواب از آن بر وجه اجمال، و حرکت دادن عیال از نجف به سمت کرمانشاهان، و اجازه دادن جناب شیخ و جمعی دیگر از مجتهدین به این فقیر، و بعضی از احوال وقایع جزویه^(۳) که در ضمن وقوع این وقایع به وقوع رسیده تا ایام مسافرت به سمت دار المؤمنین قم.

(۱) هم سبقان: هم شاگردی ها، هم درسان.

(۲) و آقا محمد کاظم زید فضله: «ب».

(۳) جزویه: «الف».

فصل هشتم :

ذکر دار المؤمنین قم مدفن [حضرت] معصومه علیها السلام خواهر حضرت امام رضا علیه السلام و علی بن جعفر و رسیدن به خدمت عالم ربّانی جناب میرزا ابو القاسم جاپلاقی در آن بلده ، و اجازه دادن آن جناب به این فقیر ، و مواقع جزویه دیگر .

فصل نهم :

ذکر ورود و رجوع و سایر احوال در آن بلده .

فصل دهم :

ذکر ورود نهاوند و معاودت از سفر قم به بلده کرمانشاهان ، و رفتن به عتبات عالیات به اتفاق نورچشمی آقا محمود و جمعی از دوستان ، و ابتدای عزیمت سفر هندوستان و مانع شدن بعضی از اعیان کرمانشاهان در بلده طیبّه کاظمین ، و رفتن به کرمانشاهان و تاریخ مهاجرت از آن به قصد زیارت مشهد مقدّس رضوی علیه السلام .

فصل یازدهم :

ذکر ورود بلده همدان و ملاقات با شاهزاده و الانتبار در آن دیار ، و ذکر

گوشمالی به علی پاشا حاکم بغداد ، و ذکر عالیجاه خان جان خان مکرری^(۱) ،
و ذکر عالیجناب میرزا ابو طالب قاضی و جمعی دیگر از علماء آن بلده ،
و عالیجاه محمد حسین خان قراقرلو .

فصل دوازدهم :

ذکر ورود کاشان .

فصل سیزدهم :

ذکر ورود قصبه نائین .

فصل چهاردهم :

ذکر ورود دار العباد یزد و احوال اولاد عالی جاه محمد تقی خان حاکم
آنجا و جمعی دیگر از اعیان و علمای عالی شان آن بلده ، و مسافرت به سمت
مشهد مقدّس به اتفاق عالی جاه^(۲) حاجی محمد هادی خان ، خلف خان معظم
الیه و اوصاف او .

فصل پانزدهم :

ذکر ورود قصبه طبس و ذکر میر حسن خان حاکم آنجا و آخوند ملاّ

---

(۱) عالیجاه آقا جان خان مکرری : « د » .

(۲) عالی جاه : در « الف » نیامده است .

حمزه .

فصل شانزدهم :

ذکر ورود قصبه تون و تربت حیدریّه .

فصل هفدهم :

ذکر ورود مشهد مقدّس و احوال آن بلد طیبّه و قلعه آن ، و احوال حرم محترم و قبه مبارکه و ضریح مقدّس و خیانت اولاد شاهرخ میرزا به آن سرکار فیض مدار ، و محل قبر مرحوم میرزا مهدی مشهدی که به ستم آن ملاعین شهید شد و اولاد آن مرحوم ، و ذکر جمعی از علمای نامدار و شاهزاده محمّد ولی خان قاجار و قبر شیخ مائی و ربیع بن خُشم ، و معاودت از آن بلد طیبّه ، و ملاقات با عالیجناب میر محمّد حسن امام جمعه اصفهان در طبس ، و عزیمت سفر هندوستان در یزد و سایر احوال جزویه که در این اثنا روی داده است تا اوان ورود بندر عباسی .

فصل هجدهم :

در ورود بندر عباسی و ابتلای به دست سیّد رضا سندی ، و احوال از جزیره قشم تا ایّام^(۱) ورود به بندر مسکت که به مسقط مشهور است .

(۱) ایّام : در « الف » نیامده است .

فصل نوزدهم :

احوال مسقط و سوار شدن بر جهاز به عزم جزیره ممبئی تا اوان ورود به آن جزیره و رؤیت هلال محرم الحرام سنه هزار و دو صد و بیست [۱۲۲۰ - هجری] را در آن بندر ، و ماتم‌داری شیعیان در آنجا ، و ابتلای رفاقت آقا محمد حسن ^(۱) خراسانی و تعلّق یافتن امور نظارت من به او ، و بعضی از سوانح جزیره که در دریای روی داد ، و بعضی از عجایباتی که در آن دیدم .

---

(۱) حسین : « الف » .

مقصد دویم

در ذکر احوال از بدو ورود به جزیره ممبئی تا زمان ختم تألیف این رساله است، و ذکر احوال و عادات و رسوم کشور هند، و ذکر بلاد و اعظامی است که در آن ملک دیده‌ام، و آن مشتمل بر بیست و شش فصل است :

فصل اوّل :

بیان صوبه جات هند و دکن و بنگاله .

فصل دویم :

ذکر اعیاد و عبادات اغلب اهالی هند، مثل : رقص برهمن بیچگان، و عید رت جاتره و دیوالی و دسیهره و بسنت و هولی، و عیدی که شیخ بهائی در کشکول به هندیان نسبت داده است، و چرخ پوچه و معارکه رام و روانه است که در صوبه آوڈه می‌شود. و ستنی شدن و سوختن زنان هندو با شوهران، و احوال هندو در وقت احتضار در کنار رود گنگه، و احوال مرده‌کام و روزه منکّل گما و نذورات جکه به جهت سلامتی خدا، و نیاز حضرت فاطمه علیها السلام، و نیاز حضرت عباس علیه السلام .

فصل سیم :

ذکر اغلبی از رسوم و عادات مملکت هندوستان، مثل : هندوی، ویرات کردن زر از ملکی به ملک دیگر، و « کهریال » که به جهت تشخیص ساعات لیل و نهار مقرر کرده‌اند، و نذر دادن کوچکان به بزرگان از قسم رویه و اشرفی، و عت و مبدأ آن، و طریقه سلام کوچکان به بزرگان، و « داک » که به جهت فرستادن سکا تیب به امکنه بعیده، مقرر کرده‌اند و کیفیت رفتن به امکنه بعیده در مسافت قلیله، و وضع نعمت خانه، و « هرکاره » که به جهت اطلاع بر احوال مردم معین کرده‌اند، و اقسام سواری، و کیفیت تبلیغ پیغام و خطاب کوچکان به بزرگان و احوال شب هلال هر ماه، و رسوم و عادات ایشان در هنگام عروسی، و احوال ریان بعد از فوت شوهران، و خطاب دادن سلاطین به امراء و حکام، و کیفیت حکم دادن سلاطین به حکام در نواختن « نوبتخانه »، و کیفیت رفتن به حضور حکام و آداب آن، و « گازران »^(۱) که به هندی « دھونی » گویند، و کتاسان که به هندی حلال خور گویند، و کثرت زنا و لواطه و شرب خمر در این ملک، خصوص در مرشد آباد؛ و خصوص در اعظام و امیرزادگان آن بلده، و مدح نواب سعادت علیخان بهادر و جماعت انگریز در این باب، و ذکر سخن ناظم آن بلده که از طرف خود در عذر ترک عبادات و ارتکاب معاصی به ضعیف عقلا می‌گوید، و جواب از آن به دو وجه، و شیوع تراشیدن ریش در تمام این ملک، و پرورش دادن اولاد دیگران، و به

(۱) گازر : رخت شوی، لباس شوی.

فرزندی داشتن ایشان، و ذکر نورچشمی بهادر میرزا حفظه الله تعالى .

فصل چهارم :

در ذکر احوال پیگو، زیر باد هند و پادشاه آنجا، و بعضی از رسومات آن ملک مثل طریقه اعزاز به سلاطین، و طریقه منازعه و مناکحه، و طریقه نوشتن مکاتبات و غیرها.

فصل پنجم :

در بیان تاریخ ورود این فقیر در جزیره ممبئی، و ذکر سید تقی تاجر اصفهانی و احوال آن جزیره و کثرت مار در آنجا و ذکر مناره آن، و کیفیت جزر و مد دریا و علت آن، و علت شکست مد در کلکته در ایام و اوقات مخصوصه، و ذکر گورنر دنکین حاکم آن جزیره، و احوال مهدی علی خان غازی پوری خراسانی الاصل و اولاد او، و خوب شدن انبه در (۱) آن جزیره، و رفتن به نیپولی به عزم حیدرآباد، و ذکر قصبه «پونه» و میرزا علی اکبر، و بتخانه، و ذکر «تلجاپور» و ذکر امین آباد و معدن فولاد.

فصل ششم :

ذکر ورود بلده حیدرآباد دکن و کیفیت ملاقات با غفران پناه میر عالم بهادر و بنای قلعه مبارکه کربلای معلی و تعمیر قلعه شریفه نجف اشرف از یمین

(۱) در : در « د » نیامده است .

همت آن عالی‌جاه و توسط این فقیر، و تاریخ فوت میر عالم مذکور و ذکر فی‌الجملة؛ از احوال آن بلده، و احوال نواب نظام علی‌خان بهادر و تاریخ فوت او، و کیفیت رخنه یافتن انگریزان در آن ملک، و ذکر مشیر الملک ارسطو‌جاه، و کشته شدن تپیو سلطان، و ذکر مرحوم میر عبد اللطیف‌خان شوشتری و تاریخ فوت او، و ذکر دائرة میر و محمد علی‌خان شوشتری و بیماری من و وصیت کردن به میر موصوف.

و ذکر شهر یار الدوله و منیر الملک، و نظام یار جنگ، و معین الملک و علی‌بیک‌خان کرمانی، و اعتصام الدوله و خدابخش بیک تبریزی، و آقا حسن خراسانی، و اشاره به احوال چند او، حکم تاری و سینه‌دهی که از درخت خرما و تار حاصل می‌شود.

و احوال محمد علی‌خان و عبدالله‌خان پسران علی مرادخان زند، و فوت برادر ملا میرزای اسدآبادی در حیدرآباد، و ذکر اولاد سید احمد علی‌خان مازندرانی و قیاض علی‌خان، و ذکر نعل پاره که در حیدرآباد است، و ذکر آثار مبارک و قدم شریف و ساختن شبیه ضرایح مقدسه و دفن آنها، و کیفیت تعزیه‌داری در مچه‌لی بندر و کوه مولا و مسجد جامع آن شهر که به مکی مسجد مشهور است، و مسامحه اغلب اهالی هند در احکام کلیه و وقت ایشان در جزئیات.

فصل هفتم :

تاریخ ورود سفیر روشن ضمیر عالی‌جاه محمد نبی‌خان به جزیره ممبئی به اتفاق جناب میرزا محمد حسین شهرستانی و آقا سید حسن عطار، و علت

راه و رسم سفارت میان انگریزان و پادشاه جم‌جاه عالم‌پناه فتحعلی شاه قاجار نصره الله الملك المختار، و رفتن مهدی علیخان خراسانی سابق الذکر به سفارت از جانب انگریزان قبل از مستر مالکم و رفقای او، و کیفیت صحبت حضرت ظل الله با مستر مالکم، و ملاقات مستر مالکم در کرمانشاهان با مرحمت و غفران پناه والد ماجد این فقیر، و تألیف فرمودن آن جناب رسالۀ نبویّه را حسب الخواش او، و تاریخ ورود مرحوم حاجی خلیل‌خان به جزیرۀ ممبئی به عنوان سفارت از جانب پادشاه گیتی پناه، و کشته شدن او، و رفتن مستر منسین به دربار عظمت مدار به جهت اعتذار، و معین شدن عالی‌جاه محمد نبی‌خان به خدمت سفارت، و ملاقات من با او در ایران، و ورود او به جزیرۀ مذکوره به اتفاق رفقای سابق الذکر، و ورود رفقای ایشان به حیدرآباد، و رفتن آقا سید حسن به تنهائی به مچھلی بندر با حاجی محمد علی رنانی، و تاریخ فوت ملا اسماعیل رشتی و مجملی از احوال او.

فصل هشتم :

ذکر خروج فقیر از حیدرآباد به سمت مچھلی بندر، و ورود به آن بندر و احوال اعزّۀ آنجا مثل : آقا محمد جعفر، خلف حاجی اسد الله اصفهانی و نحو آن، و ذکر قلعۀ آنجا، و ذکر رؤیت هلال ماه محرم الحرام سنّۃ [۱۲۲۱] در آن بندر.

فصل نهم :

تاریخ خروج از مچھلی بندر به عزم کلکته و ذکر بعضی از

سوانحات^(۱) عرض راه واحوال جگنات .

فصل دهم :

تاریخ ورود به کلکته و ذکر جمعی از تجّار آن بندر ، و کیفیت شهر و قلعه آنجا .

فصل یازدهم :

تاریخ خروج از کلکته به سمت مرشدآباد ، و ذکر قصبه شیورام‌پور که به سیرام‌پور مشهور است ، و ذکر چهره و سعیدآباد .

فصل دوازدهم :

تاریخ ورود مرشدآباد و ملاقات با بیو بیگم صاحبه ، و استیجار حج و زیارت به جهت او از میرزا اسماعیل لکهنوی ، و اراده توقّف چند ماه حسب الخواش بیگم موصوفه ، و تاریخ نکاح والدۀ بیو بیگم محمّد و علی ، و قطعه‌ای که سفیر سابق الالقاب در آن باب فرمود ، و ذکر انقلاب احوال آن بلده و بیان اطوار^(۲) اغلب اهالی آن واحوال بیو بیگم و منی بیگم ، و ملاقات با دلیر جنگ مسمّی به ناظم ، و تاریخ شروع در تألیف رسالۀ « قوت‌الایموت » و ذکر نوّاب میر منگلی و میرزا ابو الحسن خان داود باغی ، و میرزا احمد ،

(۱) سوانحات : رویدادها .

(۲) اطوار : حالات .

داروغهٔ حسینیّه آن بلده ، و اشاره به بعضی از جهّال که در لباس علما رفته‌اند در این کشور و سبب عداوت ایشان با من ، و احوال جماعتی که فقیری به ایشان نفرین کرده است ، و ذکر دیدفر ، و بیان مذهب خفشانی که در اواخر عهد عالمگیر پادشاه حادث شده است ، و انقراض آن بر وجه تفصیل ، و احوال مهتاب رای جکت سیته^(۱) ، و ذکر مهاجنان و بیمه کردن ایشان اموال التجارهٔ تجّار را ، و ذکر ورود جناب میرزا محمد حسین شهرستانی در آن بلده ، و مسلمان شدن عبدالله از قوم فارسی آتش پرست نزد من .

فصل سیزدهم :

ذکر خروج از مرشدآباد به سمت عظیم آباد ، و ذکر بعضی از قُرای واقعه در اثنای راه مثل : قصبهٔ راج محل و قصبهٔ بهاکل پور و قصبهٔ منگیر و ذکر چشمهٔ آب گرم که به سیتاکند مشهور است .

فصل چهاردهم :

ذکر ورود عظیم آباد و وجه تسمیهٔ آن و احوال غصب شدن مسجد و مدرسهٔ نوّاب سیف خان با توابع و ملحقات و موقوفات آنها به منم بعضی از گمراهان ، و ذکر نوّاب عباس قلیخان بهادر ، و سیّد کاظم علی خان بهادر ، و میر محمد مؤمن بهبهانی ، و آقا زین العابدین گل گلاب و خروج از آن ، و دردی که در منزل داناپور شد ، و معاودت به آن شهر .

(۱) سیه : « د » .

ملاحضہ علیٰ سیرت

مطلب اوّل ۵

فصل اوّل ۶

فصل دویم ۶

فصل سیّم ۶

فصل چهارم ۶

فصل پنجم ۷

مطلب دویم ۷

فصل اوّل ۷

فصل دویم ۸

فصل سیّم ۸

فصل چهارم ۸

مطلب سیّم ۸

فصل اوّل ۹

فصل دویم ۹

فصل سیّم ۹

۲۴	فصل سیّم
۲۵	فصل چهارم
۲۵	فصل پنجم
۲۵	فصل ششم
۲۶	فصل هفتم
۲۷	فصل هشتم
۲۷	فصل نهم
۲۸	فصل دهم
۲۸	فصل یازدهم
۲۸	فصل دوازدهم
۲۹	فصل سیزدهم
۲۹	فصل چهاردهم
۳۰	فصل پانزدهم
۳۰	فصل شانزدهم
۳۰	فصل هفدهم
۳۱	فصل هجدهم
۳۲	فصل نوزدهم
۳۴	فصل بیستم
۳۴	فصل بیست و یکم
۳۵	فصل بیست و دوم
۳۵	فصل بیست و سیّم
۳۶	فصل بیست و چهارم
۳۶	فصل بیست و پنجم

خلاصه فهرست مؤلف ۱۰۸۷

فصل بیست و ششم ۳۶

خاتمه ۳۷

مقصد سیّم ۳۸

مقدمه شامل ۲ فصل است

فصل اوّل ۳۸

فصل دویم ۳۸

مقام اول ۳۹

فصل اوّل ۳۹

فصل دویم ۳۹

فصل سیّم ۳۹

فصل چهارم ۳۹

فصل پنجم ۳۹

فصل ششم ۴۰

فصل هفتم ۴۰

فصل هشتم ۴۰

فصل نهم ۴۰

فصل دهم ۴۰

فصل یازدهم ۴۱

فصل دوازدهم ۴۱

مقام دویم ۴۱

١٠٨٨.....مرآة الأحوال جهان نما

مقام سیم ٤٢

فصل اول ٤٢

فصل دویم ٤٢

فصل سیم ٤٣

فصل چهارم ٤٣

فصل پنجم ٤٤

فصل ششم ٤٥

فصل هفتم ٤٥

فصل هشتم ٤٥

فصل نهم ٤٥

فصل دهم ٤٦

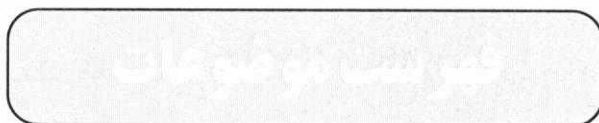
خاتمة الكتاب في النصائح ٤٦

فصل اول ٤٦

فصل دویم ٤٧

موعظة بليغة ٤٧

مقدمة مؤلف ٤٨

زندگینامه گروهی از دانشمندان

مطلب اول

شامل ۵ فصل است :

فصل یکم ۵۷

احوال ملاّ محمّد تقی مجلسی ۵۷

فصل دویم

احوال ملاّ عزیزالله مجلسی ۶۲

میرزا محمّد تقی الماسی ۶۳

میرزا حیدر علی ۶۶

فصل سیّم

ملاّ عبدالله مجلسی ۶۸

ذکر اولاد ملاّ محمّد تقی ۶۹

۱۰۹۰.....مرآت الأحوال جهان‌نما

فصل چهارم

۷۰.....اولاد ملاّ محمدعلی استرآبادی

فصل پنجم

۷۱.....اولاد ملاّ میرزای شیروانی

۷۳.....ذکر اولاد دختری ملاّ میرزای مرحوم علیه الرحمة

۷۴.....ذکر دو صبیّه ملاّ محمدتقی علیه الرحمة

۷۵.....سایر اولاد دختری و منسوبین علامّه مجلسی اوّل

مطلب درّتم

۷۷.....احوال ملاّ محمدباقر مجلسی

و در آن ۴ فصل است:

فصل اوّل

۷۸.....ولادت و فوت مرحوم ملاّ محمدباقر مجلسی

فصل دوّم

۷۹.....ذکر بعضی از تلامذهّ مرحوم مجلسی

۸۱.....قلع مذهب صوفیه از ایران به همت و سعی والد این فقیر

فصل سوّم

۸۲.....تصانیف آخوند ملاّ محمدباقر مجلسی و عدد ابیات آنها

۸۳.....فهرست کتاب بحارالانوار

۸۵.....سایر تألیفات عربی

۸۷.....تألیفات فارسی

فهرست موضوعات ۱۰۹۱

تأثیر کتاب حق الیقین علامه مجلسی ۹۳

فصل چهارم

ذکر عدد اولاد ملا محمد باقر مجلسی ۹۴

و در آن ۳ فصل است

فصل اول

ذکر عدد اولاد آن مرحوم از بطن همشیره علاءالدین محمد گلستانه ۹۵

میر عبدالباقی خاتون آبادی ۹۶

میر محمد حسین امام جمعه اصفهان ۹۷

فصل دوم

ذکر اولاد آن مرحوم از بطن همشیره ابو طالب خان نهاوندی ۹۹

فصل سوم

ذکر اولاد آن مرحوم از بطن جاریه ۱۰۰

مطلب سیّم

احوال ملا محمد صالح مازندرانی و اولاد او ۱۰۱

و در آن ۸ فصل است

فصل اول

کیفیت مواصلت آن جناب با مرحوم آخوند محمد تقی مجلسی ۱۰۱

مواصلت بین آخوندین المرحومین ۱۰۳

در بیان نسل ملا محمد صالح مازندرانی از صبیّه مرحوم آخوند ۱۰۵

۱۰۹۲.....مرآت الأحوال جهان نما

فصل دویم

۱۰۶..... آقا محمد هادی

۱۰۷..... آقا علی اصغر

فصل سیم

۱۰۸..... آقا نورالدین محمد

فصل چهارم

۱۰۹..... آقا سعید اشرف

فصل پنجم

۱۱۰..... آقا حسن علی

فصل ششم

۱۱۱..... آقا عبدالباقی

۱۱۲..... کیفیت کتخدائی حاجی اسماعیل و حاجی محمد علی در مرشد آباد بنگاله

فصل هفتم

۱۲۰..... ذکر اولاد دختری مرحوم ملا محمد صالح مازندرانی

۱۲۱..... احوال سادات کازرون

فصل هشتم

۱۲۴..... احوال حضرات یزدیون

۱۲۸..... مطلب چهارم

شامل ۱۴ فصل است

فصل اوّل

- ۱۲۸ ..... جناب آقا محمدباقر (وحید بهبهانی)
۱۳۲ ..... تاریخ وفات جد امجد این فقیر

فصل دویم

- ۱۳۳ ..... مرحوم آقا محمد علی
۱۳۶ ..... تشریف بردن والد ماجد به ایران بعثت مرض طاعون
۱۳۸ ..... احوال مرحوم حاجی محمد رحیم بیگ و اولاد او
۱۴۱ ..... کشته شدن مرحوم آقا قلی خان زنگنه و شاه قلی بیگ
۱۴۲ ..... احوال مرحوم حاجی علی خان زنگنه
۱۴۵ ..... تاریخ فوت مرحوم حاجی علی خان زنگنه
۱۴۶ ..... احوال عالیجاه مصطفی قلی خان زنگنه
۱۴۷ ..... تاریخ فوت مرحوم والد قدس سره
۱۴۹ ..... تألیفات آقا محمد علی
۱۵۰ ..... اولاد آقا محمد علی

فصل سیّم

- ۱۵۱ ..... فقیه الزمان جناب آقا محمد جعفر دام ظلّه
۱۵۳ ..... تألیفات آقا محمد جعفر

فصل چهارم

- ۱۵۴ ..... نور چشمی عالی جناب آقا محمد اسماعیل
۱۵۶ ..... احوال جناب آقا محمود دام ظلّه العالی

۱۰۹۴.....مرآت الأحوال جهان نما

فرزندان آقا احمد مؤلف کتاب ۱۵۶

فصل پنجم

احوال همشیره کبری ۱۵۷

احوال همشیره وسطی و غیرها ۱۵۸

فصل ششم

مجتهد الدوران جناب آقا عبدالحسین دام فضله ۱۵۹

امر نماز جماعت در اکثر بلاد هند ۱۶۱

فصل هفتم

مجتهد الزمان جناب آقا میر سید علی طباطبائی ۱۶۴

فصل هشتم

فقیه الزمان آقا سید محمد دام فضله ۱۶۷

شهادت جناب میرزا مهدی مشهدی قدس سره ۱۶۹

فصل نهم

نور چشمی عالی جناب آقا سید مهدی دام عزه ۱۶۹

صبیه عمّه مکرمه ۱۷۰

فصل دهم

اولاد آقا سید عبدالله عطّار از بطن همشیره میر سید علی طباطبائی ۱۷۱

فصل یازدهم

آقا محمد علی و اولاد امجاد او ۱۷۲

فهرست موضوعات ۱۰۹۵

فصل دوازدهم

آقا محمدحسین و اولادش ۱۷۳

بنات مکرمات مرحوم حاجی میرزا محمدحسین ۱۷۶

فصل سیزدهم

احوال آقا حسن رضا و اولاد امجاد او ۱۷۶

فصل چهاردهم

اولاد و همشیره مکرمه جدّ امجد این فقیر ۱۷۸

مطلب پنجم

شروع در احوال خسران مآل مؤلف این رساله ۱۸۰

و در آن ۳ مقصد است

مقصد اوّل

سرگذشت مؤلف از تولد تا ورود به ممبئی ۱۸۳

و در آن ۱۹ فصل است

فصل اوّل

ذکر احوال فقیر از بدو ولادت تا ورود به جزیره ممبئی ۱۸۵

ذکر بلده کرمانشاهان ۱۸۶

فصل دویم

ذکر بعضی از بزرگان آن دیار ۱۸۸

۱۰۹۶ ..... مرآت الأحوال جهان نما

۱۹۲ ..... ذکر بعضی از امرا زادگان آن دیار

۱۹۴ ..... ذکر بعضی از سرداران ایلات آن دیار

فصل سییم

۱۹۵ ..... مهاجرت از کرمانشاهان

۱۹۶ ..... چشمه آب گرم

۱۹۶ ..... شهر بناب

فصل چهارم

۱۹۷ ..... ذکر شهر بغداد و بعضی از مقابر و مراقد که در نواحی آن است

۱۹۸ ..... مسجد براتا

فصل پنجم

۱۹۸ ..... بلدۀ طیبہ کاظمین علیهما السلام

۲۰۰ ..... تذهیب قبه کاظمین و تعمیر آن آستان

فصل ششم

۲۰۰ ..... قصبۀ حلّہ و علمای آن دیار

۲۰۳ ..... مرقد ذی الکفل

فصل هفتم

۲۰۳ ..... ورود به نجف اشرف

۲۰۴ ..... نکاح صبیّہ خالۀ مکرمہ

۲۰۴ ..... رفتن برادر نامدار با رفقای خود به مکّہ معظمہ

۲۰۷ ..... وفات سیّد محمّد مهدی طباطبائی نجفی و ذکر اولاد آن جناب

فهرست موضوعات ۱۰۹۷

نقل نعش پادشاه آقا محمدخان قاجار به نجف اشرف و تاریخ وفات او ۲۰۸

هم‌سبقان این فقیر در خدمت جناب شیخ جعفر ۲۰۹

حمله وهابی‌ها به نجف اشرف ۲۱۰

علمای اعلام نجف اشرف

شیخ محمد بن یوسف ۲۱۱

آخرید ملاّ عبدالله ۲۱۱

سید جواد عاملی ۲۱۲

شیخ قاسم بن محی‌الدین ۲۱۲

شیخ حسین بن نجف علی ۲۱۳

ملاّ محمود کلید دار ۲۱۳

وفات جناب میرزا محمد مهدی شهرستانی ۲۱۴

وفات والدۀ نور چشمی آقا محمدصادق ۲۱۴

وفات والد ماجد آقا محمدعلی ۲۱۴

ذکر سانحه جماعت وهابی ۲۱۵

بیان مذهب وهابی ۲۱۷

رساله محمد بن عبدالوهاب در تکفیر کلّ مسلمین ۲۲۰

جواب از شبهه ایشان ۲۲۳

حرکت دادن عیال از عتبات به ایران ۲۲۵

اجازات مشایخ عظام به مؤلف این اوراق ۲۲۶

فصل هشتم

دار المؤمنین قم ۲۲۸

فصل نهم

۲۲۹ ..... بروجرد

فصل دهم

۲۳۰ ..... نهاوند

۲۳۰ ..... عزیمت عتبات عالیہ دفعہ اخیرہ

۲۳۱ ..... سفر مشهد مقدس

فصل یازدهم

۲۳۱ ..... بلدہ ہمدان

۲۳۲ ..... شاہزادہ محمد علی میرزا بہادر قاجار

۲۳۳ ..... عالیجاہ آقا جانی خان مکی

۲۳۳ ..... میرزا ابوطالب قاضی ہمدان و بعضی دیگر از علمای آن بلدہ

۲۳۴ ..... عالیجاہ محمد حسین خان قراقرلو

فصل دوازدہم

۲۳۵ ..... کاشان

فصل سیزدہم

۲۳۵ ..... قصبہ نائین

فصل چہار دہم

۲۳۵ ..... دار العبادۃ یزد و ملاقات با اعیان آن

۲۳۶ ..... مرحوم محمد تقی خان یزدی و اولاد و منسوبان او

فهرست موضوعات ۱۰۹۹

حاکم و اولاد او در دار العبادۃ یزد ۲۳۶

ذکر بعضی از علمای یزد ۲۳۷

روانه شدن به مشهد مقدس ۲۳۸

فصل پانزدهم

قصه طبس ۲۳۸

فصل شانزدهم

قصه تون ۲۴۰

فصل هفدهم

ورود به مشهد مقدس و کیفیت آن بلده طیه ۲۴۱

ساختمان قبه و حرم معترم ۲۴۲

اولاد امجاد مرحوم میرزا مهدی مشهدی شهید ۲۴۳

مرقد ربیع بن خثیم ۲۴۴

خروج از مشهد مقدس تا ورود به بندرعباسی ۲۴۵

عزیمت به هندوستان در سال ۱۲۱۹ ..... ۲۴۶

فصل هجدهم

بندرعباس ۲۴۷

سید سندی ۲۴۷

صُحار ۲۴۹

فصل نوزدهم

بندر مسقط ۲۵۰

۱۱۰۰.....مرآت الأحوال جهان‌نما

۲۵۱ ..... رؤیت هلال ماه محرم ۱۲۲۰ در مسقط

۲۵۳ ..... ذکر بعضی از غرایب دریا

۲۵۴ ..... دیدن مار نزدیکی ساحل

مقصد دویم

از آغاز ورود مؤلف به بمبئی تا پایان کتاب و بیان احوال کشور هند در ضمن
اسوال مسود این اوراق در آن کشور

و در آن ۲۶ فصل و ۱ خاتمه است

فصل اوّل

۲۵۷ ..... صوبه جات کشور هند

۲۶۴ ..... تعریف کشور هندوستان

۲۶۶ ..... ذکر میوه‌های مخصوص هندوستان

۲۶۸ ..... ذکر بعضی نباتات و گل‌های مخصوص هند

بعضی از جانوران عجیب هندوستان

۲۶۹ ..... فیل

۲۶۹ ..... کرگدن

۲۷۰ ..... گاومیش صحرائی

فصل دویم

۲۷۱ ..... اهالی هند

۲۷۲ ..... هند کشور زرخیز

۲۷۳ ..... جهانگیر پسر اکبر شاه

فهرست موضوعات ۱۱۰۱

در احوال عقد نور جهان بیگم ۲۷۶

ضبط اموال یکی از خواجه سرایان ۲۷۹

کمترین پیشکشی سرکاری ۲۸۰

جماعت انگلیسیه ۲۸۲

بازهم جهانگیر و نوشته او ۲۸۳

داستانی عجیب ۲۹۳

موضع بدینه ۲۹۸

اعیاد و عبادات ادعای هند

عیدرت جاتره ۳۰۰

دیوالی ۳۰۲

دسیره ۳۰۳

بَسَنْت ۳۰۳

هولی ۳۰۴

عیدی که از شیخ بهائی نقل شده است ۳۰۵

چرخ پوچه ۳۰۶

معارکه رام و راونه ۳۰۸

ستی شدن زنان هنود ۳۱۰

حالت احتضار هنود ۳۱۱

روزه مشکل گشا ۳۱۲

سلامتی الله میان ۳۱۳

نیاز حضرت فاطمه علیها السلام ۳۱۳

نیاز حضرت عباس علیه السلام ۳۱۴

فصل سیّم

۳۱۴	..... ذکر اغلبی از رسوم وعادات معروفه در هندوستان
۳۱۴	..... هندوی
۳۱۵	..... گهریال
۳۱۶	..... نذر دادن
۳۱۷	..... طریقه سلام به بزرگان
۳۱۸	..... وضع داک
۳۲۰	..... نعمت خانه
۳۲۲	..... هرکاره
۳۲۳	..... انواع سواری
۳۲۴	..... انواع مختلفه تبلیغ بیغام به مردمان و خطاب کوچکان به بزرگان
۳۲۵	..... هنگام رؤیت هلال
۳۲۶	..... کیفیت عروسی کردن هندیان
۳۳۲	..... حالت زنان بعد از فوت شوهر
۳۳۳	..... خطاب دادن سلاطین به امراء
۳۳۵	..... نوبت دادن سلاطین به حکّام
۳۳۶	..... طریقه رفتن به حضور
۳۳۸	..... ذکر گازران وندوختن زنان و نشستن ایشان رخوت خود و شوهران را
۳۳۸	..... کنّاسان که ایشان را حلال خور می‌نامند
۳۳۹	..... کثرت زنا ولواط و شرب خمر در این مملکت
۳۴۱	..... مدح نواب وزیر وانگریز
۳۴۲	..... ذکر سخن بعضی از اکابر عصات مرشدآباد و جواب آن

فهرست موضوعات ۱۱۰۳

وجه اوّل ۳۴۳

وجه دویم ۳۴۵

تراشیدن ریش ۳۴۷

برورش کردن اولاد دیگران ۳۴۷

تبنای فقیر بهادر میرزا صاحب را در فیض آباد ۳۴۸

فصل چهارم

احوال پیگو و پادشاه آن ۳۴۹

طریقه اعزاز سلاطین در پیگو ۳۵۰

منازعه در پیگو ۳۵۰

مناکحه در پیگو ۳۵۱

مکاتبه در پیگو ۳۵۱

فصل پنجم

ذکر ورود جزیره ممبئی و احوال آن ۳۵۲

کثرت مار در آن جزیره ۳۵۳

مناره ممبئی ۳۵۴

علّت جزر و مدّ بحار ۳۵۵

سبب شدّت مدّ در کلکته ۳۵۶

احوال مهدی علی خان خراسانی حاکم غازی پور و اولاد او ۳۵۶

ذکر نیولی ۳۵۸

ذکر پونه و بتخانه آن ۳۵۹

ذکر میرزا علی اکبر ۳۵۹

ذکر بیجاپور ۳۶۰

فصل ششم

- ۳۶۰ ..... ذکر ورود حیدرآباد دکن
- ۳۶۱ ..... ملاقات با میر عالم بهادر
- ۳۶۲ ..... بنای قلعه مبارکه کربلائی و تعمیر قلعه نجف اشرف
- ۳۶۳ ..... تاریخ فوت میر عالم بهادر
- ۳۶۳ ..... مجملی از احوال حیدرآباد
- ۳۶۵ ..... احوال نظام علی خان بهادر و کیفیت تسلط انگریز در دکن
- ۳۶۸ ..... فوت نظام علی خان و مشیرالملک

ذکر اعزّه و بزرگان حیدرآباد

- ۳۷۰ ..... ذکر میر عبد اللطیف خان شوشتری و فوت شدن او
- ۳۷۱ ..... ذکر قبرستان حیدرآباد که به دائره میر مشهور است
- ۳۷۲ ..... بیماری من و وصیت کردن به میر موصوف
- ۳۷۵ ..... نواب شهریار الدوله
- ۳۷۶ ..... نواب منیرالملک
- ۳۷۶ ..... نظام یار جنگ
- ۳۷۶ ..... نواب معین الملک
- ۳۷۷ ..... علی بیک خان کرمانی
- ۳۷۸ ..... اعتصام الدوله
- ۳۷۸ ..... خدا بخش بیک
- ۳۷۹ ..... آقا حسن خراسانی
- ۳۸۰ ..... احوال تاری و سیندهی

فهرست موضوعات ۱۱۰۵

احوال محمدعلی خان زند ۳۸۱

عبدالله خان زند ۳۸۴

اولاد سید احمد علی خان مازندرانی ۳۸۵

فتیاض علی خان ۳۸۵

ذکر نعل پاره ۳۸۶

کوه مولی ۳۸۸

مکی مسعود ۳۸۹

فصل هفتم

تاریخ ورود محمد نبی خان ایلچی ایران به جزیره ممبئی ۳۹۰

رفتن مهدی علی خان به ایران به عنوان سفارت ۳۹۱

رفتن مستر مالکم ورفقای او به سفارت ایران ۳۹۲

ملاقات مستر مالکم ورفقای او با والد فقیر ۳۹۴

ورود حاجی خلیل خان به جزیره ممبئی ۳۹۵

ورود میرزا محمدحسین و آقا سید حسن عطار به حیدرآباد ۳۹۹

تاریخ فوت ملا اسماعیل رشتی ۴۰۰

فصل هشتم

خروج از حیدرآباد و ورود به مچھلی ۴۰۰

قلعه مچھلی بندر ۴۰۲

رؤیت هلال ماه محرم ۱۲۲۱ در مچھلی بندر ۴۰۲

فصل نهم

خروج از مچھلی بندر به سمت کلکته ۴۰۳

۱۱۰۶.....مرآت الأحوال جهان‌نما

۴۰۴.....احوال جگن نات

فصل دهم

۴۰۵.....ورود کلکته

۴۰۶.....احوال بندر کلکته

فصل یازدهم

۴۱۱.....خروج از کلکته به عزم مرشدآباد

۴۱۲.....قصه شیورام پور

فصل دوازدهم

۴۱۳.....تاریخ ورود به بلده مرشدآباد

۴۱۴.....ملاقات با بیویگم صاحبه

۴۱۵.....نکاح والدۀ نور چشمی محمد در مرشدآباد

۴۱۷.....بیان احوال بلده مرشدآباد واغلب اهالی آن بر سبیل اجمال

۴۱۹.....احوال بیویگم صاحبه

۴۲۰.....مُنی بیگم

۴۲۱.....ملاقات با ناظم

۴۲۲.....تاریخ شروع در تألیف رسالۀ قوت لا یموت

۴۲۲.....نواب میرمنگلی

۴۲۳.....میرزا ابوالحسن خان داود باغی

۴۲۳.....میرزا احمد اصفهانی

۴۲۳.....میر اسحاق کرمانی و دو برادر او

۴۲۴.....اشاره به احوال علماء بی علم آن بلده

- ۴۲۶ ..... احوال جماعتی که فقیری به ایشان نفرین کرده است
- ۴۲۶ ..... احوال مذهب خفشانى
- ۴۳۱ ..... ملاقات فرّخ سیر با آن مفسد
- ۴۳۲ ..... احوال او در سلطنت محمد شاه وفوت محمد امين خان
- ۴۳۵ ..... فوت آن مفسد وشروع اختلال در امر ایشان
- ۴۳۷ ..... کیفیت نزول وحی به آن مفسد
- ۴۳۸ ..... کیفیت ساز مخترع آن جماعت
- ۴۳۹ ..... احوال مهتاب رأى مخاطب به جکت سیتا
- ۴۴۱ ..... ورود میرزا محمد حسین به مرشدآباد
- ۴۴۲ ..... اسلام عبدالله فارسى

فصل سیزدهم

- ۴۴۲ ..... خروج از مرشدآباد به سمت عظیم آباد
- ۴۴۳ ..... قصبه راج محل
- ۴۴۳ ..... بهاگل پور
- ۴۴۴ ..... منگیر
- ۴۴۴ ..... چشمه آب گرم

فصل چهاردهم

- ۴۴۶ ..... ورود به بلدة عظیم آباد
- ۴۴۸ ..... نواب عباس قلی خان بهادر
- ۴۴۹ ..... سیّد کاظم علی خان بهادر
- ۴۵۱ ..... دزدی ای که در داناپور رویداد شد

فصل پانزدهم

- خروج از عظیم آباد دفعه ثانیه ۴۵۳
- قصبه شہسرای ۴۵۳
- مقبره شیرشاہ و احوال آن ۴۵۴
- وضع سرا و بہیارہ ۴۵۵
- رفتن ہمایون پادشاہ بہ ایران ۴۵۶

فصل شانزدهم

- ذکر ورود بنارس و احوال آن بلکہ ۴۵۷
- احوال شیخ محمد علی حزین ۴۵۹
- ذکر سخن بعضی از ناقصان در شأن او و رد آن ۴۶۴
- مسجد بنارس ۴۶۷

فصل ہفدهم

- خروج از بنارس بہ عزم فیض آباد ۴۶۷
- روغن جونپوری ۴۶۸
- گل کیورہ ۴۶۹
- پل جونپور ۴۶۹
- سیّد امجد علی خان ۴۶۹
- احوال درخت بر و خاصیت آن ۴۷۰
- رسیدن خط باہر کارہ از فیض آباد ۴۷۱
- بہدرسہ ۴۷۱
- میر سبحان علی ۴۷۲

فصل هجدهم

- ۴۷۲ ..... ورود بلده فیض آباد فیض بنیاد
- ۴۷۴ ..... رؤیت ماه محرم ۱۲۲۲ در فیض آباد
- ۴۷۴ ..... ذکر احوال فیض آباد از بدو آبادی تا اوان خرابی آن
- ۴۷۵ ..... فوت برهان الملک
- ۴۷۶ ..... فوت صفدر جنگ
- ۴۷۷ ..... سبب عز نواب شجاع الدوله بر مجادله انگریز و شکست او
- ۴۸۰ ..... فوت نواب شجاع الدوله وانتقال ریاست به نواب آصف الدوله
- ۴۸۲ ..... ذکر نسب و حسب جناب عالیہ
- ۴۸۳ ..... نواب ناظر محمد داراب علی خان
- ۴۸۴ ..... ذکر صالح مقدس میرزا حسنعلی
- ۴۸۵ ..... ذکر امراء وامیر زادگان آن بلده
- ۴۸۵ ..... ذکر میرزا غیاث الدین محمد خان بهادر و میرزا یوسف موسوی مشہدی
- ۴۸۶ ..... حسام الدین حیدر
- ۴۸۷ ..... اسد الدوله رستم الملک
- ۴۸۸ ..... عروسی میرزا حیدر و همشیره او
- ۴۸۹ ..... میرزا حجو صاحب
- ۴۹۰ ..... میرزا سید و صاحب
- ۴۹۲ ..... میرزا احمد علی خان
- ۴۹۳ ..... میرزا نصیر خان
- ۴۹۳ ..... نواب ظفر الدوله
- ۴۹۵ ..... میر نجف علی فاضل
- ۴۹۵ ..... احوال امام جمعه و جماعت آن بلده

۱۱۱۰.....مرآت الأحوال جهان‌نما

ذکر طلبه‌ای که در فیض‌آباد نزد فقیر به تحصیل مشغول بودند ۴۹۷

خروج از فیض‌آباد به سمت لکهنو ۴۹۷

فصل نوزدهم

ذکر ورود لکهنو و وقایع و احوالات آن بلده ۴۹۸

علّت هرکاره معین فرمودن نواب وزیر بر در خانه من ۵۰۰

جواب و سؤالی که بین من و نواب وزیر شد ۵۰۴

تمام شدن جزو اوّل « قوت لا یموت » در لکهنو ۵۰۵

علّت سوء مزاجی که فیما بین من و سیّد دلدار علی شد ۵۰۵

دو سؤالی که من از بعضی از فضلاء لکهنو کردم و عدم جواب آن ۵۰۶

مقدمه نماز عید رمضان المبارک ۵۰۸

علّت تصنیف رساله « تنبیه الغافلین » ۵۱۰

طلبیدن جناب عالیّه متعالیه مرا به فیض‌آباد ۵۱۱

اظهار عدم قصور سیّد مومی الیه در دوستی با این فقیر ۵۱۲

ذکر بعضی از اعزّه لکهنو ۵۱۳

آخوند ملاّ مقیم کشمیری ۵۱۳

حکیم ظفر علی و میرزا علی شریف ۵۱۴

آقا باقر مشهور به آقاجی ۵۱۴

میرزا صفی قمی و خلف او ۵۱۵

سیّد جعفر شوشتری ۵۱۶

میرزا باقر اصفهانی ۵۱۶

ملاّ محمّد متخلّص به خطا شوشتری ۵۱۷

احوال شهر لکهنو ۵۱۹

۵۱۹	هوای لکهنو
۵۲۰	وضع شهر لکهنو
۵۲۱	احوال نوّاب آصف الدوله مرحوم
۵۲۲	معامله کردن آصف الدوله
۵۲۲	نهر آصفیه نجف اشرف
۵۲۳	تعزیه خانه آصفیه
۵۲۶	مجمع مور کلان آصف الدوله
۵۲۶	مجمعی از وقایع ایّام حکومت آصف الدوله
۵۲۷	نیابت کردن حسن رضاخان
۵۲۸	علّت از ماد رسوخیت جماعت انگریزیه با حسن رضاخان
۵۲۹	نیابت تکیّت رأی هندو
۵۳۰	عزل حسن رضاخان و انتقال نیابت به فضل حسین خان کشمیری
۵۳۳	اخراج شدن مستر چیری از لکهنو
۵۳۳	آمدن «گورنر شور» بهادر به لکهنو
۵۳۷	وفات آصف الدوله بهادر
۵۳۸	احوال نوّاب وزیر علی خان
۵۳۹	آمدن گورنر شور بر داک به لکهنو
۵۴۰	وقایع بی‌بی پور
۵۴۱	قید شدن وزیر علی خان
۵۴۴	انتقال ریاست به نوّاب سعادت علی خان بهادر
۵۴۵	بیان مراتب اخلاق گورنر شور بهادر
۵۴۷	بیان سوء تدبیر ارکان دولت آصفیه در قید و عزل وزیر علی خان
۵۴۹	احوال وزیر علی خان در بنارس

۱۱۱۲.....مرآت الأحوال جهان نما

۵۵۰.....احوال ملاّ محمد خلف ملاّ امامقلی

۵۵۲.....کشته شدن مستر چیری

۵۵۳.....رفتن وزیر علی خان نزد «راجہ جی نگر»

۵۵۵.....فرار نمودن ملاّ علی بهبهانی از قلعه کلکته

۵۵۷.....تاریخ جلوس نواب سعادت علی خان بهادر

۵۵۹.....اخراج شدن تفضل حسین خان

۵۶۲.....تقسیم شدن ملک نواب وزیر

۵۶۳.....تعریف مرحوم حسن رضاخان

۵۶۴.....مبدأ کنار جمعہ در لکھنؤ

۵۶۶.....احوال میرزا جعفر خویش حسن رضاخان

۵۶۶.....محمد رضا خان

فصل بیستم

۵۶۷.....راه یافتن جماعت انگریزیه به شاه جهان آباد

۵۶۸.....منازعہ ہلکروسیندھیا

۵۷۲.....احوال جماعت سگہ

۵۷۶.....عقیدہ مریدان نانک شاہ و ذکر خلفای او

فصل بیست و یکم

۵۸۲.....ورود بلدہ فیض آباد دفعہ ثانیہ

۵۸۳.....رؤیت ہلال ماہ محرم ۱۲۲۳ در فیض آباد

۵۸۴.....مقدمہ میرعلی واصغر علی خان

۵۸۵.....تألیف شرح قوت لا یموت

۵۸۶.....ولادت میرزا محمد حسین وصیہ مرضیہ میرزا حیدر صاحب

مقدمهٔ سم دادن معاندین و محفوظ ماندن من ۵۸۷

مقدمهٔ مفسدین قزلباشیه و قید شدن ایشان ۵۸۸

ولادت نور چشمی محمد در مرشدآباد ۵۹۰

نقل عنایتنامه ۵۹۱

خروج از فیضآباد دفعهٔ ثانیه به سمت عظیمآباد ۶۰۰

مقدمهٔ مَهْنُت ۶۰۱

فصل بیست و دوم

ورود عظیمآباد بعد از مراجعت از فیضآباد ۶۰۳

احوال آقا سید حسین شیرستانی ۶۰۴

مستر هنری دگل ۶۰۴

مستر هاگنس بهادر هیبت جنگ ۶۰۵

مستر کرتی سمت صاحب بهادر ۶۰۵

کریم قلی خان ۶۰۷

محمد صادق خان ۶۰۷

میر یوسف علی خان ۶۰۸

میرزا رستم علی ۶۰۹

کرنیل ۶۰۹

میر خادم حسین خان ۶۱۰

قاضی القضا ۶۱۰

خروج از عظیمآباد ۶۱۱

فصل بیست و سیم

ورود دارالشرب مرشدآباد دفعهٔ ثانیه و احوال آن بلده ۶۱۲

۱۱۴.....مرآت الأحوال جهان‌نما

۶۱۳.....سجع مَهر گورنرلارد منتو بهادر

۶۱۴.....روانه شدن آقا محمد حسن خراسانی به سمت کلکته به عزم ایران

فصل بیست و چهارم

۶۱۵.....روانه شدن به سمت جهانگیر نگر

۶۱۵.....احوال نواب نصرت جنگ بهادر و شمس الدوله بهادر

۶۱۷.....اشاره به احوال ناظم مرشدآباد

۶۱۸.....رویت هلال ماه محرم ۱۲۲۴ در بلدۀ جهانگیر نگر و.....

۶۱۹.....تعزیه خانه مرشدآباد

۶۲۱.....بیان نسب و اباان معظمان دام عزّهما

۶۲۶.....میر محمد علی فاضل

فصل بیست و پنجم

۶۲۶.....خروج از جهانگیر نگر

فصل بیست و ششم

۶۲۹.....ورود عظیم‌آباد بعد از عود از مرشدآباد و جهانگیر نگر

۶۳۰.....حسن قلیخان بهادر

۶۳۱.....میرزا مهدی

۶۳۲.....ابتدای نماز جمعه بر طریقه امامیه در عظیم‌آباد

۶۳۸.....رویت هلال محرم ۱۲۲۵ در عظیم‌آباد و کیفیت عزاداری بی‌خردان آنجا

۶۴۰.....تاریخ تولد فرزند ارجمند آقا علی

خاتمه

۶۴۱.....عدد تألیفات این فقیر

فهرست موضوعات ۱۱۱۵

۶۴۴ ..... صورت اجازات این فقیر

۶۴۵ ..... صورت اجازه شیخ محمد جعفر نجفی

۶۴۷ ..... صورت اجازه میر سید علی طباطبائی

۶۴۸ ..... صورت اجازه سید محسن بغدادی

۶۴۹ ..... صورت اجازه میرزا ابوالقاسم جاپلاقی

۶۵۱ ..... کیفیت اتصال سند فقیر به مشایخ میرزا محمد مهدی مشهدی

مقدمه

ذکر احوال و ممالک سلاطین فرنگ و آن مشتمل است بر مقدمه و سه مقام و خاتمه

مقدمه

در تقسیم عالم و احوال چین و عهد سلاطین فرنگ با یکدیگر ۶۵۸

و در آن فصل است

فصل ۱

تقسیم عالم بنابر مذهب حکیم کوبرنیکوس و احوال چین ۶۵۹

احوال کواکب و ارض بر مذهب حکیم مذکور ۶۶۱

تحقیق کوس یعنی گروه هندی ۶۶۱

بیان تقسیم کره ارض و آب بنابر قول حکیم مذکور ۶۶۵

بیان اقالیم بر مذهب حکیم مذکور ۶۶۶

مجملی از احوال ملک چین ۶۶۹

فصل ۲

ذکر اوضاع و عهد سلاطین فرنگ با یکدیگر ۶۷۱

۱۱۱۶.....مرآت الأحوال جهان نما

مقام اوّل

۶۷۵ ..... ذکر سلاطین فرنگ

و در آن ۱۲ فصل است

فصل ۱

۶۷۵ ..... پادشاه الیمان وانگری

فصل ۲

۶۷۷ ..... پادشاه اسپین

۶۷۸ ..... کیمیائی که مخصوص اسپین است

فصل ۳

۶۷۸ ..... پادشاه فرانکسیس

۶۸۰ ..... تصرف نمودن قوم فرانکسیس مصر را

۶۸۱ ..... رفتن سفرای ایشان به ایران

۶۸۳ ..... طریقه معارکه دو شخص با هم

فصل ۴

۶۸۵ ..... پادشاه پرتغال

فصل ۵

۶۸۶ ..... پادشاه پولاند

فصل ۶

۶۸۷ ..... پادشاه دنمرک

فصل ۷

پادشاه اسویدن ۶۸۷

فصل ۸

پادشاه روس ۶۸۸

شروع روسیه در جدال و نزاع با اهالی ایران ۶۹۰

منازعه محمد صادق شقاقی با ایشان ۶۹۲

آمدن روسیه دفعه دیگر به ایران و منازعه عباس میرزا با آن جماعت ۶۹۴

منازعه محمد حسین خان قجر قزوینی با روسیه ۶۹۵

فصل ۹

پادشاه بلاندیز ۶۹۷

فصل ۱۰

پادشاه سویسرلاند ۷۰۰

فصل ۱۱

احوال پاپا و ملک او ۷۰۴

طریقه ریاست پاپا ۷۰۹

فصل ۱۲

ممالک افریقیه ۷۱۴

پنج ملک بربر ۷۱۵

ملک مصر ۷۱۶

۱۱۱۸.....مرآت الأحوال جهان نما

۷۱۶ .....بلاد الجريد وملك زاده

۷۱۷ .....ملك نيگرو لند

۷۱۷ .....ملك حبشه

۷۱۸ .....ملك گتى زيرى

۷۱۸ .....ملك زنگبار

۷۱۹ .....ملك مونو موتابه

۷۱۹ .....ملك سفلم

۷۲۰ .....ملك طراوتات

۷۲۰ .....ملك قادييه

۷۲۰ .....حدود اربعه افريقه

۷۲۱ .....جزاير افريقيه

۷۲۱ .....جزيره باب المنديل

۷۲۱ .....جزيره ذكرت

۷۲۱ .....جزيره جارديب

۷۲۲ .....جزيره مده گشكر

۷۲۲ .....جزيره پودين

۷۲۲ .....جزيره سنپهليه

۷۲۲ .....جزيره كينرى

۷۲۲ .....جزيره مديره وشراب آن

۷۲۳ .....جزيره ذورى

مقام دويم

۷۲۴ .....بيان احوال امرقه

۷۲۵	..... حکیم کلمبس مستخرج ارض امرقه
۷۲۷	..... توجه زوجه پادشاه اسپین به تفحص ارض جدید
۷۳۰	..... شروع سلاطین فرنگ در تفحص ملک جدید
۷۳۱	..... وجه تسمیه امریکه
۷۳۱	..... فوت حکیم مذکور در حبس پادشاه
۷۳۶	..... بلاد امرقه جنوبی
۷۳۸	..... تفصیل جزایر ملک مکسکو
۷۳۹	..... ذکر ممالک سایر فرنگیان در امرقه جنوبی
۷۴۰	..... ذکر امرقه شمالی و بلاد آن
۷۴۱	..... بلاد امرقه شمالی
۷۴۳	..... جزایری که از ملک امرقه شمالی در تصرف انگریزان است
۷۴۴	..... حدود امرقه بر وجه اجمال
۷۴۵	..... حالات اهالی قدیمه امرقه
۷۴۸	..... مومیائی آدم
۷۴۹	..... احوال عمارت هرمان در نواحی مصر
۷۵۰	..... احوال آتشک فرنگ و آبله

مقام سیم

۷۵۲	..... شرح احوال جماعت انگریز و حقیقت احوال کمپنی

و در آن ۱۰ فصل است

فصل ۱

۷۵۲	..... مبدأ سلطنت این قوم و سلاطین ایشان
۷۵۴	..... طبقه اولی از سلاطین انگریزیه

۱۱۲۰.....مرآت الأحوال جهان نما

سلطنت کردن پادشاه دنمارک بر انگلاند ۷۵۵

انتقال ریاست آن ملک باز به قوم انگریز ۷۵۵

طبقه دویم از سلاطین انگریزه ۷۵۶

حکومت انگریزان بر تمام فرانگیس ۷۵۸

فصل ۲

بیان احوال مملکت جماعت انگریز ۷۶۵

احوال انگلند ۷۶۶

تدبیر پیدا کردن میوه گرمسیر در سردسیر ۷۶۷

بیان احوال لندن ۷۶۹

فصل ۳

طریقه سلطنت وقوانین حکومت انگریزان ۷۷۱

ولیعهد پادشاه ۷۷۵

یکسان بودن اعاضم واراذل ۷۸۲

فصل ۴

ذکر احوال کمپنی انگریز و..... ۷۸۶

کیفیت رفتار اهالی ایران با انگریزان و..... ۷۹۰

فوت نواب مهابت جنگ ناظم بنگالا ۷۹۴

مبدأ نزاع وجدال بین انگریزه ونواب سراج الدوله ۷۹۵

غارت شدن کلکتّه و فرار مستر دریک ۷۹۶

تتمه احوال مستر دریک ۷۹۶

نفاق سرداران عسکر با نواب سراج الدوله ۷۹۸

آمدن کرنیل کلیف وجماعت گریخته به کلکتّه ۸۰۰

فهرست موضوعات ۱۱۲۱

اسیری سراج الدوله وشهادت او ۸۰۸

فوت میر محمد جعفر خان ۸۱۴

مظفر جنگ ۸۱۴

فصل ۵

کیفیت حکومت کمپنی در کشور هند ۸۱۸

فصل ۶ ..... ۸۲۱

کیفیت عدالت دیوانی ۸۲۲

کیفیت عدالت فوجداری ۸۲۸

طریقه طی دعاوی و جواب و سؤال مدعیان ۸۳۱

عدالت دایر و سایر ۸۳۵

دو ایراد عظیم بر کیفیت عدالت فوجداری ۸۳۷

فصل ۷

طریقه سپاهداری و لشکر کشی قوم نصاری ۸۴۰

هلاک نشدن سرداران و حکام قوم انگریز ۸۴۱

اسامی سپاهیان ۸۴۲

اسامی سرداران ۸۴۳

طریقه توپ انداختن ۸۴۶

طریقه تربیت سپاهیان ۸۴۷

مواجب لشکریان و سرداران ۸۴۸

طریقه لشکر کشی قوم انگریز ۸۵۰

فصل ۸

مجملی از رسومات دیگر این قوم ۸۵۹

فصل ۹

طریقه معیشت این فرقه ۸۶۲

طریقه کج‌دائی این فرقه ۸۶۵

نهی بکارت زنان ۸۶۵

تسلط ربی بر دگی زنان و کیفیت رفتار مردان با ایشان ۸۶۶

خاک سفیدی که بر موی باشند ۸۶۷

احوال اطبا و قابله شدن ایشان ۸۶۸

فصل ۱۰

آلت تشخیص مقدار حرارت و برودت هوا ۸۷۱

وضع ربا و سود ۸۷۱

کاغذ بنکل لوت ۸۷۳

بیمه مال التجارة ۸۷۴

قمار بازی انگریزیه ۸۷۶

فروش اموال گرانبها و مال کساد شده ۸۷۷

طریقه بیع و شرا ۸۷۸

طریقه گمرک و محصول گرفتن ۸۷۸

نوشتن کتب به قالب و آن را چهاپه گویند ۸۷۹

کاغذ اشتام ۸۸۰

رئه سرکار کمپنی ۸۸۱

فهرست موضوعات ۱۱۲۳

ثبت عجائبات و اخبار جدیده ۸۸۲

مدرسه کلکته ۸۸۳

خاتمة الكتاب

فی النصایح ۸۸۵

معنی عدالت ۸۸۷

اوّل: عدل ۸۸۸

دوّم: احسان ۸۸۹

سوم: ابتناء ذی القربی ۸۸۹

(نصایح متعلقه به سلاطین و حکام و غیره)

فصل اوّل

آنچه که باید سلاطین مراعات کنند ۹۰۰

اوّل: توکل به خدا ۹۰۰

دوّم: عمل به قواعد شریعت ۹۰۰

سیّم: عنایت به زیر دستان ۹۰۳

چهارم: نراندن ستمدیدگان از درگاه خود ۹۰۴

پنجم: عدم مسامحه و اهمال در دفع ستم متظلمین ۹۰۶

ششم: تأمل و تفکر در مصالح و مفاسد امور ۹۰۹

هفتم: عفو جرائم خائنین ۹۱۳

هشتم: عدم سختگیری بر خلق و رواداشتن عذوفت و غمخواری ۹۱۶

نهم: محک و آزمایش افراد قبل از گماردن به پست و مقام ۹۱۷

دهم: تعیین امنیه و تحصیل مال التجاره و امر به معروف ۹۱۹

۱۱۲۴.....مرآت الأحوال جهان‌نما

- ۹۲۰ ..... یازدهم: اخذ خراج ومالیات که سبب ظلم نشود
- ۹۲۳ ..... دوازدهم: دوری از مهالک ومناهی
- ۹۲۷ ..... آمدن سفیران شاه طهماسب وعباس میرزا ونادرشاه نزد محمدشاه بابری ..
- ۹۲۹ ..... فتح قلعه قندهار
- ۹۳۰ ..... فتح کابل
- ۹۳۳ ..... تسخیر دهلی توسط نادرشاه شاه جهان آباد
- ۹۳۳ ..... سبب قتل عام شاه جهان آباد
- ۹۳۵ ..... کشته شدن شاه طهماسب صفوی واولاد او در ایران
- ۹۳۶ ..... انقراض نایل پسری شاه طهماسب
- ۹۳۷ ..... مدّت سلطنت صفویه
- ۹۳۸ ..... جلوس نادرشاه بر سر بر سلطنت
- ۹۳۹ ..... تعمیر قُبه رضویه
- ۹۳۹ ..... مقبره نادرشاه وخراب شدن آن
- ۹۴۰ ..... مقدمه آمدن افغان به ایران
- ۹۴۲ ..... وفات شاه سلطان حسین صفوی
- ۹۴۲ ..... علمائی که در محاصره اصفهان فوت شدند
- ۹۴۴ ..... آمدن روم به ایران

فصل دویم

- ۹۴۵ ..... نصایح متعلقه به غیر سلاطین از ارکان دولت وغیره
- ۹۴۵ ..... اوّل: عموم مردم
- ۹۴۶ ..... دوّم: وزرا وارکان دولت وحکام بلاد
- ۹۴۸ ..... سوّم: قضات وحکام شرع

فهرست موضوعات ۱۱۲۵

قصیده ۹۵۲

فهرست‌ها

آیات ۹۵۷

روایات ۹۶۰

کتب وارده در متن ۹۶۲

اسعار ۹۷۱

لغات ۹۷۵

اماکن ۹۸۷

اعلام ۱۰۱۶

مصادر و مأخذ ۱۰۷۶

خلاصه فهرست مؤلف ۱۰۸۳

فهرست موضوعات ۱۰۸۹